

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek.
Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitised at Gothenburg University Library.
All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text.
This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

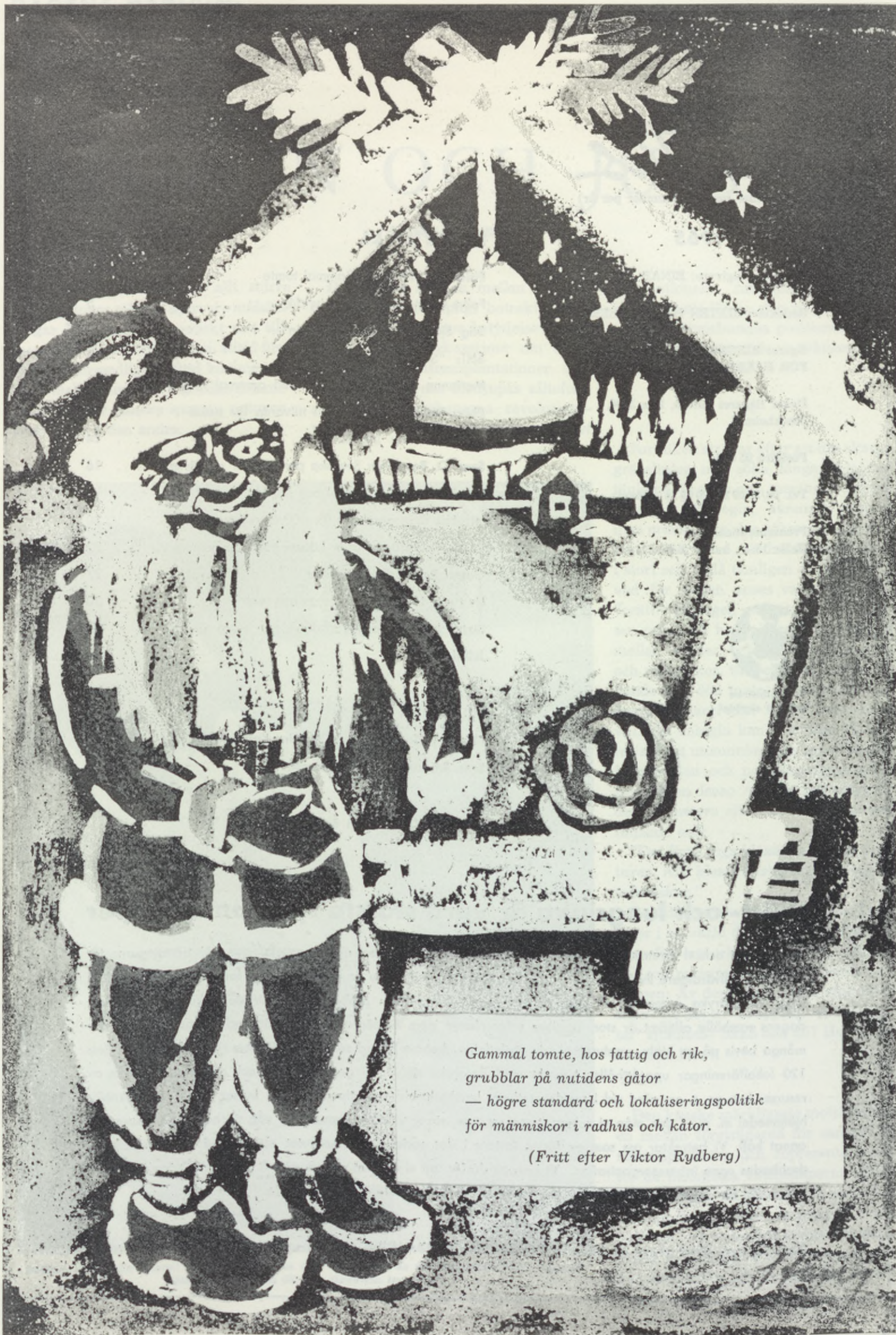
BANNER-65

Status
Julen 1965

Gammal tomte, hos fattig och rik,
grubblar på nutidens gåtor
— högre standard och lokaliseringpolitik
för människor i radhus och kåtor.

(Fritt efter Viktor Rydberg)

Status

(Utkommer med tio nummer per år)

Nr 10 • 1965

Ansvarig utgivare: EINAR HILLER

Redaktör: SIXTEN HAMMARBERG

Ägare: RIKSFÖRBUNDET
FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA

David Bagares gata 3, Box 3196,
Stockholm 3

Postgiro 95 00 11

Tel. 08/20 09 23, 20 09 24 (Växel)

Prenumerationspris:
Helår 15:—, halvår 8:25

Kontrollmärke
lagligen skyddat

INNEHÅLL

Elsie-Britt Stenqvist: Gammal tomte	3
Folke Ludin: Medicin och juridik	5
Stig Sjödin: Ett glas äppelvin	7
SHT: "Sociala" troll	10
Marianne Hellmér: God jul med gammal litteratur	11
Ebba Richert: Mera färg i tillvaron för sjuka	12
Axel Sireborn: Inkräktaren	14
Sven O. Bergkvist: Svenska pensionärer på Rivieran	16
Nils-Eric Björsson: Kuckel och Muckel	18
Nils-Eric Björsson: Julen för 100 år sedan	20
Sture Wahlström: Hur är hälsan hos våra politiker	22
Gustaf Rune Eriks: Snölyktor	27
Liv i snö, is och vatten: foton och text	30
Sixten Hammarberg: Författare som bistra tomtar	32
Julbildkruss	33

ILLUSTRATÖRER

Elsie-Britt Stenqvist, Jan Rhodin, Karl-Erik Olsson,
Sven Björnson, Gunnar Persson

OMSLAG: Majken Banner-Wahlgren

Hjärt- och lungsjuka är våra största sjukdomsgrupper

sammanlagt och vi företräder den del av befolkningen som drabbas av dessa sjukdomar. Förutsättningarna för ett socialt fullvärdigare liv för sjukdrabbade människor är bättre nu än någonsin i vårt land — den saken vill vi livligt understryka — men vi vill också framhålla att den sociala problematiken för de sjuka människorna i dagens samhälle alltså är stor. Dagliga erfarenheter inom Riksförbundet för Hjärt- och Lungsjuka (RHL) ger många bevis på att hjälp, upplysning och vägledning, behövs i ökad omfattning. Genom riksförbundet och dess 120 lokalföreningar upprätthålles kontakt med de sjuka själva. Vi ger den hjälp och det stöd vi i mån av resurser kan ge, t. ex. vård vid konvalescenthem, hemhjälpbidrag, stipendier vid kurser, hjälp till tekniska hjälpmedel m. m. I den mån vi saknar egna resurser söker vi bana framkomlig väg till befintliga resurser på annat håll. Vi betraktar oss som en första instans i det sociala reformarbetet eftersom vi är de sjukdomsdrabbades egen intresseorganisation. Vi hoppas därför att vi alltså genom stöd åt vår tidskrift Status och på annat sätt får åtnjuta den välvilja från allmänheten vi så väl behöver i vårt arbete.

God Jul och Gott Nytt År önskar Riksförbundet för Hjärt- och Lungsjuka — Tidskriften Status

MEDICIN OCH JURIDIK

Av FOLKE LUDIN

Den moderna medicinens allt större landvinningar och allt djärvare målsättningar har på ett dramatiskt sätt tillspetsat de motsättningar som alltid funnits och förmodligen alltid kommer att bestå mellan juridik å ena sidan och medicin — eller kanske snarare naturvetenskap — å den andra.

Den djupa klyftan mellan rättsligt och naturvetenskapligt betraktelsesätt har visat sig ha stor betydelse för de senaste årens diskussioner om döshjälp och organtransplantationer. Och den klyftan synes fördjupas allteftersom naturvetenskaperna revolutionerar vår världsbild, samtidigt som det

konventionella rättstänkandet synes obenäget att lämna den romerska rättens traditionsbundna positioner. Positioner som även stöds av tvåtusenårigt religiöst tänkande.

◇

Juridiken strävar efter att dra skarpa gränslinjer och söka fånga opinions-tänkandet i stela ord, meningar och paragrafer. Biologin, däremot, känner inga gränslinjer; den söker sin väg, måhända mer eller mindre slingrigt, men i stort sett ändå tämligen oberoende av vad för dagen anses vara "rätt" och "orätt". Biologen ställs inför svårigheter redan då han nödgas dra gränsen mellan växter och djur, mellan djur och människor, till och med mellan levande och död materia. Material kan övergå i energi eller "ande" om man så vill, och energin kan återföras till materia. Den utomordentlige amerikanske biokemisten och populärvetenskaplige författaren Isaac Asimov har uttryckt denna numera självklara sanning med följande ord:

"Det finns inga klassindelningar i naturen. Alla klassificeringar är gjorda av människan."

Just däri synes dilemmat ligga. Ty vi lever i en värld där samhällets företrädare för lag och rätt kräver distinkta ord och paragrafer. Doktorn ställs mot väggen: Är denna människa sjuk eller frisk? Är det en "kroppslig" eller "mental" sjukdom? Skall hon dö? Hur länge kan hon leva?

◇

Den kanske märkligaste motsättningen mellan företrädarna för samhällets rättsuppfattning och representanterna för de biologiska vetenskaperna gäller inställningen till döden, så som den kommit fram under de senaste årens eutanasi- och transplantationsdebatter.

För motståndarna mot eutanasi, och kanske framför allt för dem som därvid

Doktorn ställs inför frågan: Är denna människa sjuk eller frisk? Är det "kroppslig" eller "mental" sjukdom? Skall hon dö? Hur länge kan hon leva?

ser problemet ur rent juridisk synpunkt, synes döden alltid framstå som något förskräckligt, som det värsta av allt ont, symboliserat av den elakt grinande dödsskallen eller det otäcka benranglet med lien. Biologen betraktar å sin sida döden som en fullt naturlig, fysiologisk företeelse, lika självklar som födelsen. I många fall ter sig döden rent av som en befrielse eller en åtråvärd vila efter ett avslutat livsverk, lika värd att längta efter som sömnen efter en väl förrättad arbetsdag. Och ju äldre man blir, desto naturligare faller det sig att acceptera detta betraktelsesätt.

För juristen synes döden alltid, under alla förhållanden, innebära något *abnormt*; för biologen är den ofta (och för läkaren vid ålderdomshemmet nästan alltid) något *normalt*.

Ur biologisk synpunkt är födelse och död två fullt *likvärdiga* företeelser, som markerar början och slutet på den självständiga tillvaro vi benämner en individs levnad. Ur den synpunkten kan det knappast betraktas som logiskt att reagera mera lättsinnigt inför tändandet än inför släckandet av liv.

När vi nu förgripit oss på snart sagt livets alla områden — det naturliga urvalet, befruktningen, havandeskapet, immunkroppsbyggnaden och förhållandet till andra levande varelser (genom växtförädling, jakt, fiske och insekticider) — varför skall vi då riva upp himmel och jord inför tanken på att lindra en människas dödskamp? Denna allvarliga frågeställning är så mycket mera berättigad som de förstnämnda ingreppen i naturens ordning har enormt mycket större räckvidd än enstaka fall av eutanasi och organtransplantation.

Som ropande röster i öknen framträder med jämna mellanrum vetenskapsmän som varnar för den kommande "befolkningsexplosionen". Mellan 1965 och 2000 — alltså på en halv mansålder! — beräknas jordens folkmängd öka med 3 miljarder, med andra ord lika många människor som kommit till hittills, alltsedan tidernas gryning.

Redan idag finns långtifrån mat åt alla; omkring 2 miljarder beräknas svälta. Mot bakgrunden av denna hotande katastrof, för vilken missriktade läkarambitioner knappast kan undandra sig allt ansvar, ter det sig förbryllande att ifrågasätta en erfaren läkares rätt att me de anhörigas samtycke avbryta "behandlingen" av en medvetslös, döende åttioåring, samtidigt som varje debatt

om den matematiskt säkra befolkningsexplosionen hinner slockna innan den ens flammat upp. I Farsta uppges natiiviteten nu vara högre än i Indien; det vore kanske mera realistiskt att begrundas vara alla dessa barn skall få skolplatser, bostäder och sjukhussängar, än att grubbla över om en åttioårig kvinna skall hållas vid "liv" eller ej.

Är det cyniskt att hävda, att det är mera ansvarsfullt att sätta ett barn till världen än att stänga av droppet för en döende åttioåring? Ett dropp som knappast var medicinskt indicerat, för så vitt man inte räknade med att denna åldriga kvinna skulle komma på benen igen, återinpassas i en normal tillvaro och därmed bli den första individen i mänsklighetens historia som förunnades evigt liv. Eller bestraffades med evigt liv — ty om det finns någon tanke som är outhärdlig så vore det väl den att aldrig få dö!

Det har ofta sagts att det är läkarens främsta plikt att rädda liv. Men vilken gudomlig vilja har bestämt det? Kan det vara rimligt att läkaren tvingas solidarisera sig med en målsättning som syftar till att det skall bli så många människor som möjligt på varje kvadratmeter av vår jord? Är den tillvaron önskvärd som har så långa bostadsköer som möjligt, så överbelagda ålderdomshem som möjligt och — för att låna en berömd medicinprofessors formulering — så många infanteriregementen som möjligt?

Men även om samhället skulle framhärda i detta, i att denna vår jordiska tillvaro skulle bli den lyckligaste av världar genom ett kategoriskt och onyanserat "räddande av liv", så skulle man vilja fråga om denna målsättning inte nåddes enklare genom en skärpning av körkortstest och trafikbestämmelser än genom cyniskt kortsynt uppehållande av "liv" hos medvetslösa åldringar eller sinnesslöa människovrak som äter sin egen avföring.

Är det för övrigt alltid sann humanism och människokärlek som dikterar läkarens ambitioner att "rädda liv"? Finns inte risken att där döljer sig fröet till en förmåtenhet, till det yppersta beviset för läkarens allsmäktighet: Vänta bara så skall jag nog besegra Döden!

Är det inte snarare läkarens främsta plikt att lindra mänskligt lidande, att efter måttet av sin egen skröpliga förmåga lätta livets börda och smärta för de många som griper efter ett halmstrå? Angelägnare än den högmodiga och

dramatiska kampen mot döden är förvisso den ödmjuka och vardagliga kampen mot nöden, även om den senare inte ger chans till samma rubriker i sensationspressen. "Om i stället Humaniteten görs till läkarens principal, blir riktlinjerna inte fullt så rigida", skrev docent Ulf Rutberg i somras i Läkartidningen.

Att leva är att välja. Ingen kan starkare än läkaren uppleva innebörden, känna tyngden, av dessa ord. Vem skall ha sjukhusplatsen — den unge familjeförsörjaren med brusten blindtarm eller den gamla åldringen med totalförlamning? Vem skall opereras först — den lilla skolflickan som aningslöst gick vid sidan av vägen eller rattfylleristen som "lånade" bilen innan han körde på henne och slank i diket? Vem skall ha den funktionsdugliga njuren — den hopplost sjuke eller den nyss friske femtonåringen som fick båda sina egna njurar förstörda av en halsfluss?

Men hur skall vi våga låta läkaren avgöra? Han är dock bara en människa som kan missta sig. Hur skall vi då någonsin våga låta länsstyrelsen utfärda ett körkort? Den kan ju också missta sig, och den nyblivne körkortsinnehavaren kan gå direkt ut och köra ihjäl en medmänniska. Det dödas dock årligen tusen friska människor enbart i vårt land vid trafikolyckor. Risken för olycksfall genom läkarens ofullkomlighet är ofantligt mycket mindre. Och ändå dras den fram som ett huvudargument i eutanasidebatten. Skall vi inte vara ärliga och sluta sila mygg och svälja kameler då det gäller de viktigaste och angelägnaste av alla mänskliga problem?

Ni som läser

Status Julnummer

PRENUMERERA för hela året genom att insätta 15 kr på postgiro 95 00 11, adress Tidskriften Status, Box 3196, Stockholm 3.

För detta belopp får Ni 9 st. aktuella månadstidskrifter och Status julnummer under 1966!

ETT GLAS ÄPPELVIN

En novell av STIG SJÖDIN

Teckningar: Jan Rhodin

Samma höst som Elida åter tog sig samman och med fasta händer bringade reson i de grumliga papper handlare Friberg efterlämnat blev hon också umgängligare i familjen. Hennes etterdopade tunga dröp inte av lika mycket syrligheter som vanligt. Hon kunde se på farbror Hectors lite förvirrade kommentarer till den besynnerliga verkligheten, den som inte tillät artbestämning och katalogisering lika lätt som hans fjärlissamling, med en viss humor och det egendomliga var att hon inte längre var lika nedlåtande.

◇

Tant Augusta gick ett tag och inbillade sig att denna ovanliga vänlighet eller jämnhet i Elidas humör kunde ha ett samband med den passus i Fribergs testamente där det stod, att fröken Elida Karélius skulle ha en ordentlig dusör för sin gagnarika gärning i firman och att han också lade på henne att hålla ihop företaget tills någon i slakten kunde tänkas överta ansvaret. Det fanns ju ingen och strängt taget borde det bli Elida som tog tömmarna i det traditionsrika handelshuset. Fast naturligtvis inte med den sorts medel som Friberg ibland använde. Tant Augusta snörpte med munnen och rynktråden kring käpparna drogs ihop när hon erinrade sig vilka genvägar Friberg emellanåt gått. Hans järnhandel rymde också jobberi i tomter, han bytte hästar, sades ständigt bära en dosa med vitt pulver för lokbrutna åkarkampar, och värjde inte för att muta med konjak och andra lockmedel när han besattes av lusten att komma åt andras ägodelar.

Elida hade alla de tolv åren hon arbetat åt Friberg sen hon slutat i flick-

skolan i stan med bästa betyg strikt hållit sig utanför alla melerade affärer, som hon själv sa. Men hon hade lyssnat, dragit slutsatser, lagt ihop både två och tre, och visste i grunden allt om hur Friberg fick sin förmögenhet att växa. Nu när hon övertagit spiran satte hon sig snabbt i respekt. Folk trodde tydligen att därför att hon var kvinna, så kunde man angra en oändlig långrev med de barnsligaste försök och att hon godtroget skulle svälja betet. Efter ett par månader stod det klart att den nya chefen, som visserligen inte hade samma benägenhet som Friberg att lossa på korken i konjaksflaskan i det berömda medikamentskåpet, gjorde affärer med enbart hederliga medel, men att hon var knivig att tas med och att hennes tunga var som en pisksnärt när hon ville.

Men det jämna humöret bottnade inte enbart i att det tillfredsställde henne att föra kommando över förste mannen Bohman och hans tre flinande biträden och att sitta i lag med handelsresande. Nej, när plommonen var mogna i trädgården hos den idoge odlaren farbror Hector, hennes alltid lika blida far och före detta magister i skolan, hade hon fått svar på ett brev, ett brev som hon först ångrade så att hon fick andtäppa. Hon hade varit djärv nog att bilägga en rosenknopp i det kuvert där hon lite konventionellt besvarat de nyfikna frågor som den tystlåtna vallonen från yxbruket inte kunnat trolla bort när han skrev och frågade om hennes välbefinnande.

◇

De dagar hon låg apatisk efter mosterns begravning i augusti och då familjen fruktade för hennes förstånd, var

...men en förmiddag hade ett blått kuvert med den raka handstilen på smugit sig in...

det ingen som anade att det samtal hon haft med den avlägsne släktingen kunde ha något med hennes sjukdom att göra. Hon hade fått en besk karamell att suga på, en som det inte utan vidare gick att spotta ut.

Han hade ju sagt bara i förbigående att man måste akta sig för att bli så bitter av sina besvikelser att man förändrades på djupet och blev grundelak.

Det var efter hemkomsten som hon blev alldeles översiggiven. Ingen kunde begripa att den karska Elida Karélius var åtkomlig i hjärtat. Så som hon skrämt allt mankön med sina sarkasmer, med sina frostiga leenden och så som hon behandlat alla som försökt närma sig, trodde man att hon en gång för alla valt frökenståndet som en naturlig plattform. Det var bara hennes fumliga fjärlissamlare till far som intuitivt kände att hans dotter fått sina krav på intellektuell och praktisk hederlighet förstärkta under åren hos Fribergs och att hon fort kunde klassificera manfolk. De var antingen fysiskt fränstötande eller också var de tråkmånsar.

Men det hade alltså kommit ett brev vid ungefär samma tidpunkt som hon tog itu med att röja bland allt oavslutat i firman. Och det var säkert i kraft av den nya värdigheten som hon djävdes att flicksentimentalt lägga i en ros i svarsbrevet.

Sen tyckte hon att hela familjen, från den vetbullsfäriska systemen till den tafatte studenten Gustaf, kunde se utanpå henne hur hjärtat bultade.

Hon fick ligga varje kväll när hon släckt lyset och hålla i sängkanterna, dels för att tämja den upproriska och

förhoppningsfulla muskeln under revbensbågen, och dels för att hennes ånger inte skulle välta hennes sans över ända.

◇

— Ungmö, sa hon till sig själv med hopknipna läppar. Tossig, galen, kärlekskrank. Blind som en kviga. Om hon koncentrerade tankarna på nästa dags uppgifter hände det att hon lyckades skingra den pockande oro som sprang med myrfötter runt hela hennes kropp.

Att han aldrig svarade?

Naturligtvis tog hon med i räkningen att den skarpnäste vallonens brev kanske bara var en artighet. Ett brev är ju ofta ett utslag av den känsla av övergivenhet som kan gripa vem som helst, också den arbetstyngde. Och hon visste ju själv hur många kvällar knypeldynan hjälpt henne att maskera den nervositet som överföll henne strax före sängdags. När fadern satte sin långpipa i stället och gäspade, när hennes mor med en suck lade locket på sykorgen med evigt ostoppade strumpor, när Gustaf med en markerande smäll med läxboken talade om att han nu anständigtvis fyllt alla krav på läsläsning, och när de sen sa god natt. Då hade den yngre systemen med en kindkyss sagt god natt till modern och med en nätt nigning till de andra.

◇

Förlamningen kom när hon öppet såg hur hennes liv skulle gestalta sig: vana häktade i vana, rutin, enformighet, upprepning. Det som slagit henne med apati och förtvivlan denna sensommar och höst var att döden plötsligt bröt sig in hos så många. Åtta tal hade fadern hållit. Själv hade hon upplevt ritualen fyra gånger och det räckte.

Som alla år bryggde fadern vin. Äppelskörden var riklig. Fyra stora glasdamajeanner stod i den stora farstun utanför köket och ploppade.

— Dom pratar ungefär som du, hade hon sagt till fadern en gång. Hummar och menar och så blir det ingenting mer.

Det var en av de få liknelser som gjort honom illa.

— Fullt så själslös är jag väl inte, hade han svarat stillsamt. Och då fick hon bita av sitt svar.

Det vin han bryggde var gott. Han var inte särskilt begiven på sina egna produkter. Därför hyste källaren rätt många årgångar. Och äppelvinet klarade och blev godare för varje år.

... varje kväll när hon släckt lyset fick hon hålla i sängkanterna, dels för att tämja den upproriska och förhoppningsfulla muskeln under revbensbågen, dels för att hennes ånger inte skulle välta hennes sans över ända.

När hon gjort sin första dag efter sjukdomen hos Fribergs och kom hem trött och urkramad så gick fadern efter en av sina äldsta flaskor. Detta enda glas fick henne glad och säker på sig själv igen. Det var som om någon hjälpt henne uppför en lerhal slänt. Kanske var det gesten, kanske var det bara så att hon var så ovan vid alla slags stimulantia att ett enda glas vin återställde för en stund hennes livsmod.

Hon mindes episoden varje kväll och nu behövde det inte upprepas. Hon begrep att den sade mycket om hennes labilitet.

Hur veckorna gick visste hon knappt själv, men en förmiddag hade ett blått kuvert med den raka handstilen på smugit sig in mellan två bruna affärsbrev i högen som hon satt och sprättade med Fribergs utländska dolk till papperskniv.

◇

Hon kände att i samma ögonblick som hon begrep vem avsändaren var fick hon halsrosor, eldflammar som brann neråt barmen och sköt ut en våg upp mot tinningarna. Fjolla, tänkte hon när hon kände att handen som höll kniven darrade när hon försökte öppna brevet och vara stadig på hjärtat. Det gjorde ett språng. Kan verkligen denne man som jag träffat en enda gång och under ovanliga former ha gjort ett så-

dant intryck på mig? frågade hon sig själv. Men frågan slant på den iver hon kände.

Det var ett bra brev, ett brev som gjorde gott. Hon noterade medan hennes blick flög över raderna — han skrev redigt och stilen var lättläst, men ändå lät den ana komplikationer — att här mötte hon en generositet som stod långt över vad en människa kunde begära. Och att han skickligt flätade in sådana upplysningar som var som änglamat för ett hungrigt hjärta.

◇

I Yxbruk hade det gått dithän att de tre tävlande smedjorna äntligen kommit överens om samgående och hon förstod genast att det var han som hållit i tyglarna. Jag har, skrev han, sedan några år tillbaka möjlighet att unna mig det som jag en gång bara drömde om som en osannolikhet. Han beskrev sitt hus och hur han levde.

Och innan han bad om snabbt svar undrade han om han fick komma på besök. Jag erkänner att det kan synas framfusigt på detta stadium, men när det gäller dig tar min nyfikenhet inte reson.

Han kom till mikaelihelgen i bil och farbror Hector nästan klappade den blanka mässingshuven för att visa sin uppskattning. Han strök mustaschen på

det belättna sätt som visade att han väntade den bästa utgång av detta besök.

◇

Elida blev het om öronen när hon såg hur oförställt fadern släppte lös sin beundran. Hon tyckte att familjens uppträdande alltför demonstrativt visade vilka investeringsmöjligheter som uppenbarade sig denna svala söndagsförmiddag.

Men själv verkade han oberörd. Han skakade hand med tant Augusta och sa som den naturligaste sak i världen att hon såg lika ungdomlig ut som den gång han som ung student gjort visit. För vetbullsystemen hade han enbart älskvärda komplimanger. När han sedan tog Elida under armen och inför alla häpnas ögon och kysste henne på örat var hon färdig att brista i gråt. På farstrappan hejdade hon honom och viskade att han inte skulle förstöra alltsammans med att vara brådstörtad.

◇

Då log han bara och hon kunde inte tyda ljuset inne i de bruna ögonen när han svarade att det inte var så farligt. Har man väntat och vrakat som du och jag i hela livet så gäller det att vara snabb i vändningarna när tillfället äntligen kommer. Jag har inte råd att ångra mig, sa han och lät henne gå före i dörren.

Sedan stod de alla stela och tillkonstrat allvarliga på salsgolvet medan farbror Hector höjde ett glas och harsklade sig och sa:

— Jag proponerar en skål av husets hemgjorda vin för den ärade gästen och för hans ärende.

Elida såg sig själv springa uppför trappan, slå igen dörren till det vita flickrummet. Hon låg redan på sängen och grät ut sin ilska. När hon slutligen mött någon som skulle kunna parera de dolkstötar hon alltid hade redo i hjärnan, så skulle fadern förstöra alltihop.

◇

Men en hand höll henne fast. En hand som inte vek.

Och hon hörde mannen bredvid sig säga med fast röst att han var glad över att bli så välkomnad och att hans avsikter redan var kända.

— Nu blir ni av med den stingsliga kinkblåsa som är er dotter och vad hon än säger kommer hon att gifta sig på nyårsafton. Vi skålar på det beslutet!

Elida tappade sitt glas med en smäll, äppelvinet bildade snabbt en mörk fläck på tant Augustas bästa salsmatta. Ingen sa något. Farbror Hector tog ett nytt glas ur skåpet med spegeldörrarna, fyllde i och gav det åt Elida. Hon såg inte för tårar, för ilska, för den rädsla som plötsligt kom henne att darra aspnevöst. Men fortfarande höll någon hennes hand. Hon samlade sig och svarade:

— Ja, skål för en nyårsafton då jag slipper tintla med luriga gubbar och ha bekymmer för byggnadsmide och konstgödsel. Skål för en man som vågar något! Så såg hon honom i ögonen.

Men när alla ställt ifrån sig glasen och beredde sig att gå in till frukosten

frågade hon med hög och klar röst den kolugne friaren, han med de seniga händerna och den varma blicken om han samlade fjärilar.

— För då, sa hon, tror jag att jag stannar kvar vid pulpeten och fortsätter med att vara äspling.

Farbror Hector hajade till, men hann inte gå i svaromål förrän yxfabrikanten svarade och sa att han skulle bara hålla sig till en sorts fjäril, som har förvandlats från att ha varit spyfluga länge nog.

När de reste sig från frukosten hämtade Elida borste och sopskyffel och sopade med den självklaraste min upp glasskärvorna i salongen. Och ingen kommenterade hennes handfasta rörelser.

Sedan stod alla stela och tillkonstrat allvarliga på salsgolvet medan farbror Hector höjde ett glas, harsklade sig och sa: — Jag proponerar en skål av husets hemgjorda vin för den ärade gästen och för hans ärende.

SHT

redovisar "sociala" troll

Signaturen SHT (Solveig Hammarstedt) odlar ett flitigt umgänge med trollen, vilka hon försöker inpassa i vårt eget kulturmönster. Att fotografera dem är svårt därför att de är rädda för ljus och man gör inga bra bilder i mörker som bekant. Men fru Solveig har ett bra ritstift och det är trollen inte alls känsliga för. Vi nämner detta för att TV-gubbarna inte ska behöva åka lång väg med sina apparater i onödan — de får i varje fall inga troll på rutan i Solveigs hemtrakter. Vi får se om trollen efter den här publiciteten blir mera medgörliga. I så fall ska vi försöka övertala dem att gå med på en TV-inspelning.

Det här trollet uppför en sorts "gräsdans" i en glänta i skogen. Trollet är mycket intresserat av människornas nöjesvanor. "Paranta" — så heter trollkvinnan — påstår att det är twist hon dansar och att hon är "stjärna" på området bland trollen.

Som vi ser är det här fråga om ett tänkande troll, som läser böcker och deltar i kulturdebatten. Mest läser trollet filosofi, en vetenskap som ligger trolldomen mycket nära. Ofta blir det heta dispyter med mindre kultiverade troll med intresse för serier och lättillgänglig litteratur. Liksom i människornas värld är dock inte intresset för de filosofiska tänkarna så stort, men trollet kämpar vidare för en högre kulturell standard.

Sist visas ett samhällsnyttigt troll, ett som släpar hem bränsle till Berget. Om inte det flitiga trollet fanns skulle de andra trollen frysa ihjäl i vinter. Det praktiska trollet är emellertid inte omtyckt av skogvaktarna, som vill ha skogen för egen del, trots att de är bara ungdomar i förhållande till trollen, som bott i skogen många, många tusen år.

God jul

med gammal och god litteratur

Vad läser vi egentligen i dessa vinterdar
nog läser vi väl mindre än far och farfarsfar —
De sutto tryggt vid bordet i lampans milda sken
och läste högt ur "Svea" och Flygare Carlén...

Och de små barnen lyssnade till "Hemmets sagoskatter"
Nu finns det inga sagor mer, blott sexualdebatter.
Nobelprislitteraturen toppar ej mer boksäsongen,
Sartré och Hemmingway, dem får man nog ta en åt gången.

Nej, Kärlek I och Kärlek II, är mera raffinerat — — —
Ack Fröding, det var högst naivt vad han fick konfiskerat.
Visst läste man i smyg på mormors tid Emil Zolá,
han var så rysligt oanständig, men han var så bra.

Och kan man tänka sig att hon blev världsberömd, Nana.
Herr Anderberg behöver nog ej tänka på den saken
Vad läser vi väl mer när julsnö faller över taken?
För ungdomen är poesi på tok för litterärt,
men seriemagasinerna är väl mera populärt.

Hur annorlunda var det ej när Fänrik Stål kom ut
Från gamla nötta läderpärmarna står en sky av krut...
Och ännu bladdrar säkert någon sirlig kavaljer
i Dickens Julberättelser och Dikter av Tegnér —.

Mot vinterhimlen fladdrar ännu klassikernas banér.
Alice i Underlandet, hon är fjärran våra små,
Men Elsa Beskows Tomtebarn så nära dem ändå
John Bauertröll och Mumintröll slå vakt om fantasin,
sen må de läsa aldrig så i Wästermagasin.

Topelius ren med silverhorn, bär dem till sagans land —
det landet som är skyddat av starka läderband...
Så låt oss glömma TV-apparaten för en kväll
när vinterskymning stiger blå högt över land och fjäll.

Så ska vi öppna bokpaket i lampans milda sken
God Jul med Selma Lagerlöf, Dickens och Andersen

önskar Marianne Hellmér

Mera färg i tillvaron för sjuka och gamla!

Av EBBA RICHERT

En man i de sextio hade råkat bli kär, på gamla dar, sa han och nästan skämdes. Hans kärlek var besvarad, kvinnan årsbarn med honom själv. — Du ser inte ut att vara sextio, sa han, du är så ungdomlig, slank i kroppen och klär dig personligt. Själv var han lång och smärt, hade de grå tinningarnas charm, ingen flint, ingen gubbmage. En snygg karl med andra ord, ett snyggt par. De bestämde sig för att slå sina bopålar ihop och fira föreningen. Han skulle köpa sig en ny sommarkostym, ville hon skulle följa med och välja. Han hade sin smak färdig innan de gick in i affären. Mörk cheviot, det ser man alltid fin ut i. — Du blir äldre i mörk kostym, sa hon. Med ditt grå hår och ditt markerade ansikte skulle du vara jättetjusig i en ljusblå blazer. O nej och fasa! Han spärrade ut alla taggar som en igelkott någon råkat peta på. Man skulle väl klä sig efter sin ålder. Fanns det något mer löjväckande än gamla män som försökte göra sig yngre än de var? En mörk kostym såg man alltid korrekt ut i.

◇

Hon sa att det var så trist med att alltid vara korrekt klädd. Eftersom det var en sextio års man och han hade många konventioner att dras med, lät han sig inte förledas av sin förälskelse. Aldrig en ljus blazer på honom. Och ingen glad slips. På sin höjd ett par ljusa strumpor. Dit men inte längre ville han sträcka sig. Och kvinnan i hans ålder fogade sig, som kvinnor av hennes generation vant sig att underkasta sig sina mäns önsknings. Och till syvende og sist var det han som skulle bära kostymen och inte hon, även om hon hade bättre utblick över den än han.

Episoden gav mig en tankeställare. Varför är svensken, svenskan i den övre medelåldern och äldre så vettskrämd för färg och originalitet? Varför måste en sextio års man eller kvinna vara klädd som en sextio-åring, och vem har bestämt lagarna för hur en människa

skall gå eller vara kammad vid olika åldrar? Varför har man dragit en mall som skall passa alla födda samma generation eller år? Det som klär den ene, den som är lång och smärt, klär inte den andre i samma ålder som är korpu-lent och rundkindad? Varför inte mer individualitet?

Jag var med på en sällskapsresa för några år sedan. Mest kvinnor i den övre medelåldern. Alla hade exakt samma hattmodell, alla hade mörka kappor eller dräkter i brunt eller svart, alla lika permanentkrusiga i håret. Längs bak i

Ömhetsbetygelser mellan äldre människor anses ofta löjligt för att inte säga opassande. Bilden är hämtad ur SF-filmen "Smultronstället".

bussen där jag satt, tedde sig de grå huvudena under stråhattarna som en åker fylld av bruna kålhuvuden. Man kunde inte ropa: Hej, ni där borta med stråhatten! Alla skulle ha vänt sig om, för alla tycktes ha köpt sina hattar i samma varuhus.

◇

Varför har inte den äldre människan fantasi i sin klädsel? Eller har hon det men får den inte tillfredsställd genom att så få variationer bjuds den som hunnit över tonåren. Alla mannekängupp-

visningar är för unga flickor med knäkorta kjolar och spaghetriben med utskjutande knän. Färger är för de små numren. Den som är större får finna sig i smaklösa murriga plagg. Fast det sägs och skrivs att det finns så mycket för den mogna kvinnan. Men då framställs den mogna med kraftig bak och byst och svällande mellangärde. Nuförtiden finns äldre damer och herrar som i smärthet kan tävla med många tonåringar. Men var finns kläder för dem?

◇

Och om det finns för somliga, vad är det då som gör att man överallt ser så ofantligt många gamla kvinnor som är smaklöst och dystert klädda? Är det en gammal uppfattning från fordomsdags att en kvinna eller man som blivit mormor eller farfar eller förblivit gammalfröken, i sin klädedräkt skall annonsera ut sin undantags- eller rättare avtagsställning från världens flärd? Varför tillåts inte färger på t. ex. sjukhus och statliga inrättningar, inte en genomgående färg för alla, utan variationer?

Jag vet en gammal dam som påstod sig aldrig kunna ha rosa, tills hon av en tillfällighet fick prova en rosa dräkt. Ingenting kunde ha klätt henne bättre, den inte längre unga hyn såg yngre ut, färgen lyste upp hennes ansikte som blev mindre hårt. — Men tors jag gå ut i en sån här dräkt? frågade hon förskräckt. — Verkar den inte för ungdomlig på mig? Och vad ska folk tänka i huset där jag bor, där alla är mörkt klädda?

◇

Just det, vad ska folk tänka? Så klavbundna vi är i vår rädsla för vad andra skall tänka. Den som är 60 år och fått behålla sin slankhet, vågar inte klä sig ungdomligt för att den som är fylligare skall säga: — Hon klär sig som en ung flicka, det passar inte vid hennes ålder. Eller: — Han vill verka ungdomlig, går i ljusa kostymer som en ung grabb.

Behöver inte just de gamla en injektion då och då i den värld som kanske inte alla gånger är så munter? Varför inte satsa på pensionärerna och pigga upp dem. Nya kläder piggar upp, lika mycket som en dans för den danslystne, teater och biobesök eller en fotbollsmatch för den idrottsbitne.

Jag är övertygad om att ifall de äldre finge ögonen öppnade för glädjen att snygga upp sin egen kropp, då och då ta en ansiktsbehandling, manikyr, pedi-

kyr, köpa sig en ny klänning eller kostym, de skulle leva upp igen. Det är fel den uppfattning som ungdomen bibringat de gamla, att ålderdomen är svart som gravens mull och helst bör hålla sig borta från det liv de ännu lever. Den som är frisk och orkar gå ut, bör passa på att göra det medan han eller hon har sin hälsa i behåll. Och för att gå ut, även om det bara gäller att ta en promenad till en park och sitta i solen på en soffa, är det roligt att ha något nytt och färgglatt på sig. Vi vet hur vi gläds när vi ser samernas granna dräkter eller en indiska i sitt glänsande sidensjok glida fram i folkvimlet.

Om de gamla finge upplysning i hur de borde klä sig, skulle deras självförtroende växa och de skulle bli lyckligare. Även den som vistas i sitt hem, som på grund av sjukdom inte kan gå ut, har behov av att få färg och ombyte i kläder, för sig själv och för sin omgivning. En vacker morgonrock, vackra pyjamas, bäddjackor.

◇

Jag kommer ihåg en bondhustru jag kände som blev änka vid 70 år. Vi var på ett varuhus inne i stan, och hon stod en lång stund och tittade på ett svart pärlhalsband hon vägde i handen. — Jag har alltid önskat mig ett sånt här halsband, sa hon, men Oskar tyckte det var lyx.

Nu var hennes Oskar död, och jag gav mig själv glädjen att få presentera

hennes halsbandet hon drömt om kanske ett helt liv. Hur många änkor har jag inte sett som efter ett slitsamt liv med en snål make, efter hans död för första gången vågat kosta på sig något de önskat sig åratals men som de inte skaffat sig.

Som ett annat äldre par, där hustrun önskade sig en luft nya gardiner för rumsfönstret. Hon längtade efter något nytt, men mannen blev arg. Vad var det nu för fel på gardinerna? De var inte trasiga och inte urblekta och de hade dugt i femton år och kunde duga den tid som var kvar. Båda var i 75-årsåldern och bankboken rörde sig kring 50.000 åt de vuxna barnen att dela på, den dagen de var borta, barn som inte frågat efter dem.

◇

Är det männen som lägger sordin på kvinnans fantasi och hagglädje? Ibland kan det synas så. Men det finns även ensamma äldre kvinnor som snålar mot sig själva. "Det duger åt mig, jag är ändå gammal och skall snart dö", fast de kanske lever i tio, tjugo år till.

Är det inte att göra livet gråare än det är, att inte unna sig något medan man lever, därför att man blivit gammal. Just på ålderdomen behöver människan vackert omkring sig och på sig.

Jag tror det är en icke tillgodosedd inkomstkälla våra industriföretagare gått miste om, då de så envetet satsat all reklam, allt som har med moder att göra, på den purunga människan. Vår

framtid får en allt större grupp folkpensionärer, som så småningom får större pension, får mer pengar att röra sig med. Vore det inte en bra omsättning av deras pengar om de gick lite mer till kläder än vad som nu är fallet. Kunde man inte få dem att släppa gamla konventioner och våga klä sig individuellt och inte enbart efter "sin ålder", den ålder som gick i svart för trettio år sedan men som i dag ryckt fram till en behagligare tillvaro medelst alla de fördelar folkpensionen medfört.

Man tycker inte om att äta samma mat dag efter dag, månad efter månad, man kräver variation i sin kosthållning, men man har vant sig vid att gå i samma gamla kläder dag efter dag, månader och kanske år, samma gamla yllebyxor eller lamakalsonger tills de faller sönder av sig själva.

Tiden för en uppräckning och en undervisning om glädjen i inte bara födans variation utan även klädernas, är inne. Tiden då, för att återgå till vår distingerade gråhårsman, som fyllt sextio och skulle se yngre och gladare ut i en ljusblå blazer, skulle våga bryta en gammal mörkblå cheviotstradition genom att bära gladare färger.

■ JULEN FÖR 100 ÅR . . .

Forts. från sid. 21

"Lille Vigg och julvätten". En artonårig flicka illustrerade berättelsen, Jenny Nyström, och det är hon som kommit att ge den svenska jultomten hans utseende, genom henne fick han sitt vita skägg, sin röda luva och sitt mysande, vänliga leende.

◇

På juldagsmorgonen bar det iväg till julottan och på hemvägen blev det kappkörning: den som på jultomten först kom hem från kyrkan skulle forstast få in skörden nästa höst, hette det. Men det kunde uppstå ett fasligt liv innan man kom iväg. Så fort prästen hade sagt amen var det vanligt att en och annan dräng smet iväg och blandade bort selar och skaklar.

På juldagen var det sed att hålla sig hemma, annandagen började juldansen och jullekarna och fortsatte sedan kväll efter kväll till tjugondag Knut. Det var bäst att passa på, medan sötesbrödsdagarna varade. Snart skulle vardagen komma med sitt arbete och sitt allvar igen.

Konsten att ta på sig "riktiga" kläder är inte så lätt att lära sig. Äldre damer gör sig ofta ännu äldre genom val av färger och klädesplagg. Jämför de två kvinnorna — trevliga båda två men vad tycker Ni själv de borde ha på sig?

Inkräktaren

En novell från 20-talet av AXEL SIREBORN

Teckningar: Gunnar Persson

Det var i mitten av tjugotalet. Min far låg sjuk och hade fått resa in till lasarettet inne i stan för att skötas. Som äldsta barnet visste jag att man väntade sig att jag skulle bidra till försörjningen. Jag var bara tolv år och något arbete åt mig fanns inte på gården där min far var anställd. Det rädde arbetslöshet då.

Jag grunnade länge på vad jag skulle göra för att hjälpa min mor med försörjningen av mig och mina syskon. Själv arbetade hon på ett trädgårdsmästeri när det fanns något arbete åt henne där. Men hennes förtjänst var liten. På ett eller annat sätt måste jag hjälpa henne.

I en av de böcker jag brukade läsa hittade en pojke i min ålder en skatt när han hjälpte sina föräldrar att gräva i trädgården. Skatten hade legat där länge utan att någon människa visste något om den. Familjen hade blivit stenrik på kuppen. Tänk, om det fanns en undangömd skatt i vår trädgård också? tänkte jag. Jag funderade lite grann och tyckte att jag för min inre syn kunde se en massa ädelstenar, juveler och guldföremål i en halvupprutten kista framför mig. Nå, skulle det bli något av måste jag sätta i gång och gräva i trädgården. När jag kom ut i trädgården såg jag att mina två yngre syskon, Ingalill och Arne, höll på att äta upp

Skrothandlarn gav mig kronan och tog emot säcken, som han sedan la under kuskbocken ...

de gröna ärterna. De åt ärtbaljan och alltihop. Det krasade mellan tänderna på dem när de tuggade.

◇

— Nej, hör ni — ät inte upp våra ärtor! Dom ska mor ha och laga mat till oss av till vintern. Ge er genast iväg från grönsakslandet ...!

De lydde motvilligt men reste sig lite skamset upp och pallrade sig lite motvilligt iväg. De begrep väl inte bättre än att stoppa i sig ärterna när de var hungriga, Ingalill var bara sju år och Arne fem.

Jag gick bort till skjulet och hämtade en spade och satte genast igång att gräva på ett ställe i trädgården där det antagligast skulle finnas en skatt. Tanken på en dold skatt där gjorde att jag energiskt kastade upp den torra jorden i en hög så att svetten rann. Med tiden blev det ganska många hål i trädgården. Jag hade väl överskattat min styrka och kände att jag måste ta igen mig en stund. Min mor hade sagt åt mig på morgonen att jag skulle själv ta en skiva bröd i skafferiet när jag kände mig hungrig samt ge en skiva också åt vardera Ingalill och Arne. Jag gick in i köket och skar tre skivor bröd av den halva limpa som fanns där. Det fanns lite stekflott också som jag bredde på. Sedan gick jag ut och gav Ingalill och Arne varsin flottsmörgås medan jag återvände till trädgården med den jag själv skulle ha. Jag satte mig på en uppkastad jordhög och tittade ner i hålet som jag grävt medan jag bet en bit av min flottsmörgås, som smakade bra fast den var en aning möglig. Brödet var torrt och en och annan smula trillade ner på marken. Jag satt alldeles i hörnet vid sidan av häcken. Som jag satt där och tuggade försjunken i tankar såg jag plötsligt en luden tass sträckas fram och raka åt sig en brödsmula. Jag böjde mig ner och tittade in i häckens ganska täta grenverk. Det var en katt, en svartgrå mager gynnare. Det var inte vår katt. Vi hade haft en en gång, men min far lät avliva den när det blev magert i huset bland familjen. Jag satt och tänkte på det när jag bet av en ny tugga. En brödsmula föll ner på marken och vips var kattassen framme och rakade den till sig innan jag hann blinka. Det var en stor brödsmula som jag själv kunde satt i mig, men jag hann inte. Jag blev arg och tog en lerklump och kastade mot katten i häcken. Den jamade till men rörde sig inte ur fläcken. Det var först sedan jag bombarderat den med ett regn av jordklumpar som

den ilsket fräsande övergav häcken i lätta språng.

Nöjd med min seger över katten fortsatte jag att äta. När brödbiten var slut började jag åter gräva hål i trädgården; om jag skulle hitta en skatt för att hjälpa till med familjens försörjning hade jag inte något annat val än att gräva.

När min mor kom hem på kvällen tittade hon häpet på alla hålen som grävts i trädgården:

— Vad i Herrans namn — — —?! sa hon.

Jag förklarade för henne vad hålen kom sig av.

— Dumheter, utbrast hon. Fyll genast igen hålen...!

Hon verkade ganska förargad. Jag lydde henne motvilligt. Ville hon inte att jag skulle kunna hitta en skatt fick det allt lov att vara!

◇

När jag kom in sedan alla hålen blivit fyllda bad hon mig att åka upp till handlaren och köpa lite såpa och bräckerkorv. Hon gav mig en krona. Bräckerkorven skulle vi ha till middag, hon hade fått lite potatis med sig hem från trädgårdsmästaren. Jag tog fars cykel och åkte upp till handlaren. När jag återkom satt Ingalill och Arne på trappan. De tuggade på varsin morot. De sneglade på mig med lite misstänksamma blickar och ömsom sneglade de mot häcken. Jag tittade dit och där satt katten och slickade sig om nosen. Jag förstod hur det låg till:

— Fick ni smörgås av mor...!?

De nickade båda skuldmedvetet.

— Och ni gav förstas kattackan smörgåsarna...?

De svarade inte, men jag såg att Ingalill rodnade lite. Jag förstod precis. Och nu satt de själv och tuggade på varsin hård morot.

— Var du lika dum, Arne? sa jag.

Han sneglade på Ingalill först och sedan i backen. Han tordes inte se upp.

Förargad gick jag in och gav min mor såpan och bräckerkorvspaketet.

— Det har kommit en kattacka hit, sa jag. Den sitter och lurar i buskarna

På kvällen, när mor kom hem gnällde mina syskon. — Var är katten? sa mor och tittade på mig med forskande blick. — Jag sålde den till en skrothandlare, sa jag.

och tigger mat. Det har vi inte råd med. Ingalill och Arne har gett den sina smörgåsar. Nu sitter de och äter morötter själva...!

— Jag har sett den, sa min mor. Det liknar grannens katt. När dom flyttade har den väl rymt och sökt sej hit igen. Stackarn har väl inte fått nån mat på flera veckor...

— Än sen — den får väl ge sej av till bättre jaktmarker än våra, sa jag. Vi har inte råd. Far gjorde ju av med vår egen katt för den sakens skull. Det vet du ju...!

— Nej — vi har inte råd, sa min mor lamt. Sedan tog hon såpan och gick ut i brygghuset för att lägga i blöt.

◇

Nästa dag frampå middagen förmanade jag Ingalill och Arne att schasa iväg katten om den dök upp. De nickade slött. Jag tog mitt fiskspö för att gå ner till ån och se om jag kunde dra upp en gädda eller ett par som vi kunde ha till middagen när min mor kom hem. Jag fick sitta i timmar innan jag fick upp ett par. Med de två gäddorna trädde på en pinne bar jag dem i ena handen med mig hem. Jag sköljde av dem ordentligt vid pumpen och sedan gick jag in i köket med dem. Mor skulle säkert bli glad över tillskottet i mathållningen.

Jag la de båda gäddorna på köksbordet. Sedan la jag märke till att Ingalill och Arne hade något hyss för sig under kökssoffan. De låg på golvet framför den och betedde sig lite underligt. Jag böjde mig ner och kikade in under soffan. Ingalill försökte hindra mig genom att lägga sig framför öppningen. Jag fick ta henne i armen och lyfta upp henne. Det var som jag anat: kattackan satt längst inne i vrån och tittade på mig med gröna ögon.

— Vad är det för dumheter...? sa jag strängt till Ingalill. Sa jag inte att ni skulle schasa bort katten om hon visade sej...!?

Hon såg bara skuldmedveten ut.

Jag öppnade ena halvan i köksfönstret, hittade en gammal tidning som jag vek ihop och la mig ner framför soffan. Jag slog mot katten, som ilsket fräste en stund innan den snabbt rann bort smal som ett streck och försvann bort under spisen. Jag måste dit och fäktas med den hopvikta tidningen för att få bort den. Den fräste till igen, rusade över golvet upp på soffan under fönstret och hann hoppa ut innan tidningen jag kastade efter den rammade.

Jag stängde kvickt fönstret. Sedan bannade jag på mina syskon en stund innan jag gick ut för att sätta eld under tvättgrytan i brygghuset som min mor bett mig göra. Emellanåt skulle jag röra

Forts. å sid. 19

Sven O. Bergkvist

Äldre och handikappade måste in i bilden på allvar, när det gäller resor till andra länder, säger författaren Sven O. Bergkvist. Men dessa resor bör ske under medicinskt betryggande former.

En läkare med på gruppresan inger trygghet — hans blotta närvaro gör att man känner sig säker ifall "något händer" ...

eftersläpningar. Men det har också hänt åtskilligt positivt under senare år. Bussresorna har kommit ur modet och ersatts med flyg. Man bjuder heller inte från resebyråernas sida ut alla Europas sevärdheter på två veckor. Folk har genom erfarenheter och upplysning fått klart för sej vad det egentligen innebär, när man ger sej ut på hetsresor, i ett virvarr av muséer, kyrkor, slott, berömdheter och årtal — som man i bästa fall glömt nästa dag utan större saknad.

Detta kan säjas rent allmänt. Vidare kan man konstatera att flera djärva initiativ har tagits. De äldre och de handikappade — som verkligen måste in i bilden på allvar när det gäller resandet till andra länder — har numera möjligheter att förflytta sej på ett mer betryggande vis än förr. Att resa är för

Svenska pensionärer som hemma vid Rivieran ...

När jag en gång vid 50-talets mitt åkte med på en gruppbusfärd till Italien för att få en inblick i hur den nyaste av folkrörelser, resebyråresandet, fungerade i praktiken, blev jag rätt beklämd, för att inte säga besviken. Förhandsreklamen serverade i sirliga vändningar de läckraste avkopplingsmöjligheter i en lång rad av Europas större städer på fjorton dar — och jag var följaktligen betänksam redan från början. Farhågorna besannades också till övermått. Takten var enorm och innebar ett skakande utefter vägar och autostrador från ibland sex på morgonen till tio på kvällen. Det var kanske inte så underligt att en man under ett kort uppehåll i Florens sa att han skulle spara med att skicka vykort tills vi kom till Milano — som vi hade passerat dagen innan. Men detta och andra liknande tragikomiska inslag var inte det värsta. Allvarligare var det med de gamla och mer eller mindre handikappade. Jag minns en hjärtsjuk åldring som en tidig morgonstund satt och kippade efter andan i en hotellvestibul — och han hade ett sexton timmar långt dagsprogram framför sej i trängsel och tryckande värme. Det som skulle bli drömmresan och minnet för livet, efter en väl genomkämpad arbetsdag och åratals sparande av surt förvärvade slantar, blev för flera av del-

tagarna något av mardröm och inferno. Ja, men den som ger sej in i leken o. s. v. — kanske någon säger. Det är lätt sagt. Men det är också lätt att förstå att det kan vara svårt för reseovana och folk i största allmänhet att genomskåda de fiffiga reklamsmederna som ofta ansvarslost och cyniskt utnyttjar människors legitima behov av avkoppling och lust att få "uppleva världen".

En hel del smaklösa geschäft, iscensatta av tvivelaktiga finansiella begåvningar med allt för rymliga samveten, finns fortfarande kvar som beklagliga

många i dessa grupper ett sätt att återvinna ett stycke hälsa — och att vinna kontakter och nya perspektiv. Detta har ju också vid upprepade tillfällen understrukits av läkare i samband med utlandsfärder som givit goda resultat, både när det rör fysiskt handikappade och mentalt sjuka. De nya anläggningarna på Kanarieöarna har redan betydligt åtskilligt för många, inte minst för reumatiker och rörelseskadade, och de försök som gjorts från mentalsjukhus att arrangera utlandsresor för patienterna har visat sej vara god medicin för resenärerna. Friska och stressade, handikappade och sjuka — alla har vi ett behov av parenteser i den slentrianmässiga vardagen. Det är bra och välgörande

Resan kan göras på flera sätt. En båtfärd på Medelhavets blå bölja förefaller mycket lockande. Om man nu inte använder tåg eller flyg.

de ur många synpunkter — det är bara det att de senare grupperna haft så ytterligt få möjligheter till nyinriktningar i den här vägen. Det är långt kvar ännu innan dörrarna är öppna i någon större och avgörande utsträckning och mycket återstår att göra på dessa viktiga områden, inte minst från samhällslets sida, men bara detta att man fått upp ögonen för saken som sådan är något positivt och förhoppningsfullt.

Att också åldringarna och pensionärerna erbjuds bättre resealternativ nu än förr, det fick jag bevis för under ett stipendieupphåll i Arma di Taggia på den italienska Rivieran häromsistens. En del resebyråer har upptäckt att det när det gäller de gamla finns "en resandereserv" av stora och oanade mått, allteftersom pensionerna höjs, välbefindandet stiger och den genomsnittliga livslängden ökar. När jag en dag möter grupper av svenskar i sjutti—åttiårsåldern av båda könen i den idylliska lilla byn, där de gånar sej i den sköna solen, badar eller kopplar av med en espresso eller en campari på någon av de otaliga barerna — då förstår jag att något nytt håller på att ske. Och när jag följer med dem på utflykter i den ljuvliga Argentinadalen, med sina små gamla pittoreska städer, med sina vindodlingar och olivlundar, då får jag många rörande bevis för vad det betyder för dessa gamla att efter år av slit och umbäranden få komma ut på detta vis i "stora världen" — upplevelser som de knappast vågade drömma om i sina vildaste fantasier för några årtionden sedan.

Och i det här fallet kan man säkert tala om minnen för livet. Resan — som går i Fritidsresors regi — är välordnad och utmärkt anpassad efter åldringarnas behov, ork och önsknings. Flyg direkt från Stockholm till Nizza. Därifrån lagom busstur till målet. Och här bor de "som hemma", fastän de befinner sej på Rivieran. Ingen trist hotellmiljö. Alla bor i bekväma lägenheter och de kokar själva sitt kaffe om mornarna och lagar själva sin mat om de önskar. Vill de hellre äta eller dricka på någon av restaurangerna, så går det ju också för sej: det är bara att skaffa matkuponger på expeditionen, och därmed slipper man all onödig växling och andra liknande besvärligheter. Pensionärerna gör överhuvudtaget som de vill, går på kafferep hos varann, handlar, flanerar i byarna — och badar och åter badar. Eller de solar på balkongen, njuter av utsikten mot det blå Medelhavet, diskuterar och dividerar. Och om kvällarna hän-

Då vinter och snö råder på våra nordliga breddgrader kan man förflytta sig söderut, till sol, värme och bad. Vilken kontrast till våra egna vinterfröjder den här årstiden!

der det att de tar en svängom på det närbelägna näringsstället, där musikanterna redan lärt sej hur en äkta svensk hambo ska låta. Det händer också att de tar en tur till det relativt närbelägna Monaco och spelar bort en liten slant på automaterna i Kasinots ytterregioner — eller vinner en eller annan franc. Men inne i det "allra heligaste", vid spelbord och rouletter, där vill de helst vara åskådare; i sådana lekar om tusenlappar ger man sej inte gärna in frivilligt...

Det som är verkligt positivt med denna form av resebyråverksamhet är att

individen satts i främsta rummet — och att man lagt största vinn om trygghetsfaktorn, som naturligtvis är en viktig sak när det gäller att övervinna det resemotstånd som väl är en naturlig företeelse för de flesta resovana åldringar, liksom den pyrande rädslan för det ovanliga och annorlunda. Det finns både läkare och sjuksköterska med och de är alltid till hands med sina magsjuke-tabletter och andra medikamenter som kan behövas, och, kanske framförallt, de är alltid närvarande med sina lugnande råd och anvisningar i oberäkneliga situationer.

Forts. å sid. 26

Att resa är för många att återvinna ett stycke hälsa. Man vinner nya kontakter och perspektiv på tillvaron. Fysiskt och mentalt kan resan betyda en uppräckning för sjuka och handikappade — läkare kan vitsorda den saken.

KUCKEL

och

MUCKEL

på nya äventyr

Saga av NILS-ERIC BJÖRSSON

Teckningar: Elsie-Britt Stenqvist

Det var kväll, men trollfar och trollmor var upptagna av främmande, så de båda trollungarna Kuckel och Muckel passade på att vara ute ett tag till.

— Vi leker spöken, föreslog Kuckel.

— Det behöver du inte leka, sa Muckel.

— Ä, larva dig inte, återtog Kuckel. Vi leker spöken och försöker skrämman någon. Vi smyger oss in och ser, om vi kan hitta något att sätta på oss.

De smög sig försiktigt in, så inte trollfar och trollmor skulle få syn på dem och komma ihåg, att det var liggdags. Men var skulle de få tag i något, som passade till spökdräkt? Det var ingen i trollfars rum. Om de skulle låna hans lakan i sängen ett litet tag. De skulle nog hinna lägga tillbaka dem, innan främmandet gick. Ingen skulle behöva få veta, att de lånat dem.

Det gick fint. Snart var de ute igen, med var sitt lakan i famnen.

— Det här blir roligt, sa Kuckel förväntansfullt.

— Ja, det här har vi inte lekt förut, sa Muckel.

— Vart ska vi gå först och spöka? undrade Kuckel.

— Vi behöver nog inte gå så långt, sa Muckel. Titta på stigen där borta.

Ett stycke framför dem på stigen gick ett par trollpojkar i Kuckels och Muckels ålder. Snorre och Vippe hette de. Kuckel och Muckel gillade dem inget vidare. De hade varit dumma mot Kuckel och Muckel flera gånger.

— Nu ska de få, viskade Kuckel. Vi tar på oss lakanen och låter som spöken.

— Hihi, de kommer att sätta världsrekord i löpning, när de får se oss, flinade Muckel. De kommer att bli så rädda, att de kommer att gå och hicka i flera dagar.

Kuckel och Muckel kastade lakanen över sig och började gå efter Snorre

FAMILJEN MUCKEL: Pappa-Muckel, Mamma-Muckel och de båda Små-Mucklarna hemma i Berget.

och Vippe med litet flaxande armar. Stönade litet för att de skulle bli mer spöklika. De fick ta försiktiga steg, för de kunde ju inte se något. De småskratade under sina lakan — snart skulle det bli fart på Snorre och Vippe.

I samma ögonblick som Snorre och Vippe upptäckte dem och stirrade till för att kanske i nästa sekund ha begivit sig på flykten som Kuckel och Muckel hoppats, hände något. Muckel snubbade till, ramlade på Kuckel, som var framför, och båda trollungarna for omkull. Låg där med lakanen kring huvud och axlar och sprattlade med benen.

— Att du inte kan se dig för — — — fräste Kuckel ilsket.

Snorre och Vippe kände igen rösten, och nu förstod de alltsammans. I ett huj var de framme vid den sprattlande högen.

— Vi har fångat ett spöke, skrek de triumferande.

De var starkare än Kuckel och Muckel och snart hade de stoppat in hela Kuckel och Muckel i lakanen och knuttit ihop lakanens ändar. Kuckel och Muckel var fångade som i en säck. Låg och sparkade som i en vit säck.

— Där kan ni ligga och spöka, hihi, sa Snorre och Vippe och gick storskrattande därifrån. Fast så där låter kanske inga spöken. Så ilskena.

Kuckel och Muckel sparkade och slog och snurrade runt, och till sist lyckades de komma ut ur sina lakan. Någon lust att spöka mer hade de sannerligen inte. Förresten passade knappast lakanen längre att spöka i. Så smutsiga som de blivit på marken.

När Kuckel och Muckel kom hem var främmandet kvar, så de kunde lägga lakanen i trollfars säng utan att någon märkte det.

Märkte ja. Senare på kvällen märkte trollmor de smutsiga lakanen. Men hon

misstänkte inte Kuckel och Muckel utan for ut mot trollfar och kallade honom för smutsgris och annat. Om han badade litet oftare, så skulle hans lakan inte bli så smutsiga. I morgon bittida var det han som gick raka vägen ner till sjön med en kraftig borste. Det kunde ju passa bra. De skulle resa bort litet senare på dagen, resa till moster Gruffa. Det vore ju fint, om han kom iväg litet ren och snygg.

Trollfar ryste. Kuckel och Muckel ryste — av förtjusning.

Trollmor for omkring som ett torrt skinn dagen därpå. Hon var vid spisen, hon strök, hon höll på och packade. Trollfamiljen skulle som sagt fara bort. Moster Gruffa fyllde år, och det var en stor dag.

Det var mycket att stå i, innan de kom iväg. De behövde litet mat, innan de reste och det var en del saker att packa ner. De skulle nämligen stanna och bo hos moster Gruffa några dagar.

Men det viktigaste av allt var födelsedagspresenten till moster Gruffa. Men den hade de inte hunnit skaffa än. Ja, trollmor visste precis, vad de skulle köpa: en fin duk som hon hade sett i skyltfönstret i affären. Den skulle moster Gruffa säkert bli mycket glad över. Hon önskade sig en ny duk, hade hon sagt en gång.

Trollmor hade inte alls tid att köpa den där duken. Kuckel och Muckel var i skolan och skulle inte komma hem förrän om en timme, så dem kunde hon inte skicka. Det återstod bara trollfar. Ja, han skulle få gå och köpa duken. Nu skickade hon ogärna trollfar i sådana här affärer. Han var så fruktansvärt glömsk av sig. Glömde hälften när han någon gång skulle handla. Men den här gången skulle han ju inte kunna glömma något, tänkte trollmor. Han skulle bara ha en sak — just den där duken. Han kunde väl inte glömma att handla den enda sak han skulle ha.

— Du får gå, sa hon åt trollfar. Du ska bara be att få den där duken, som

ligger i skyltfönstret. Märkvärdigare är det inte. Har du förstått?

Jo, trollfar begrep och lommade iväg.

Han gick in i affären och köpte den där duken, som trollmor hade talat om. Ja, han fick förstås vänta litet på sin tur. Det var mycket folk som skulle handla. Han fick duken i ett paket och han var nöjd och glad över ett så lindrigt ärende. Och roligt var det att träffa några bekanta trollgubbar i affären. Han pratade bort några minuter, innan han gick hem.

— Ja, det gick ju fint, sa trollmor och tog hand om paketet. Bäst att jag stoppar det i resväskan med detsamma, så vi inte glömmer det hemma. Det vore ju förfärligt att komma utan födelsedagspresent.

Så var de klara för avresa, och en liten stund senare satt de på tåget och såg skog och ängar dansa förbi fönstret.

— De tog väl bort prislappen på duken? frågade trollmor.

— Det vet jag inte, så trollfar. Det sa du inget om.

— Nej, det glömde jag, sa trollmor. Det är bäst, att vi öppnar paketet och tittar efter. Inte för att det är en billig duk. Men det ska så vara, när det gäller presenter.

Det rop som trollmor gav upp, när hon fick se innehållet i paketet, fick alla i hela kupén att hoppa till. Inte minst trollfar. I stället för en duk såg de — ett par långkalsonger.

— Va? sa trollmor och trodde inte sina ögon. Hur — — —?

— Jodå, jag köpte duken, försäkrade trollfar. Men — — — jag talade med några bekanta trollgubbar efteråt. Jag lade väl paketet ifrån mig då och tog fel, när jag gick, tog ett av gubbarnas i stället.

— Tänk, om vi inte tagit upp paketet, utan moster Gruffa hade fått ett par långkalsonger, flinade Kuckel.

— Tig, sa trollmor.

Sa det i en ton, så ingen tordes knysta det minsta lilla grand.

■ INKRAKTAREN . . .

Forts. från sid. 15

i tvättgrytan så att alla smutsplaggen blev ordentligt genomkokta. När jag skulle gå in igen upptäckte jag att ytterdörren stod på glänt. Jag hade absolut för mig att jag stängt den efter mig när jag gått ut i bryggghuset. När jag kom in upptäckte jag att kattrackan satt på köksbordet och åt av den ena gäddan. Den hade nästan hunnit äta upp en fjärdedel. När den fick syn på mig fräste den till och hoppade vigt och snabbt ner på golvet och for ut genom dörren som ett skott. Ingalill och Arne satt på sofflocket och tittade skuldmedvetet på mig.

— Hörde du inte vad jag sa . . . ? sa jag till Ingalill och gav henne en lätt örfil. Hon började inte gråta, men jag såg att hennes underläpp började darra.

Strax efteråt kom min mor hem. Hon blev glad över den nyfångade fisken.

— Kattrackan har ätit upp en del av den ena, sa jag. Titta här . . . !

Min mor tittade. Så sa hon:

— Det räcker nog ändå till oss. Jag är inte så hungrig . . . Har du eldat under tvättgrytan?

— Ja, den kokar, sa jag.

— Bra då kan jag tvätta sedan vi ätit, sa min mor och började rensa fisken sedan hon skurit bort en del där kattan ätit.

Nästa dag på morgonen bad min mor mig att åka in och hälsa på min far på lasarettet. Jag gjorde så och kom lagom till besökstiden.

Han låg i sin säng, blek och mager. Det skulle ännu dröja ett bra tag innan han kom hem, sa han. Det hade doktorn sagt. Han undrade hur det gick därhemma. Klarade mor ensam av allsammans? Du hjälper väl henne, du är ju snart stora karln, sa han. Jovisst, sa jag. Jag hjälper till med försörjningen. Fiskar lite ibland i ån och så där . . .

Min far log och klappade mig på armen. Hälsa hem till allihop, sa han när jag skulle gå. Det lovade jag.

— Om ni är sparsamma går det nog, sa min far.

När jag kom hem var min mor hemkommen från sitt arbete. Katten låg under spisluckan och spann.

— Far sa att vi skulle vara sparsamma, sa jag.

— Det är vi väl, sa min mor.

— Jag ser det, sa jag och kastade en blick mot katten. Men min mor låtsades att hon inte förstod vad jag menade.

Några dagar senare när jag av en händelse var uppe på landsvägen kom det

Forts. å sid. 25

Numera är julen mer än någon annan helg en släkt- och familjehögtid. Men den prägeln hade inte julfirandet i äldre tider eller ungefär för ett sekel sedan. Då var det mera att likna vid en kollektiv, långt utdragen festlighet med flitigt drickande, lek och dans.

Det är en hel del som vi vet om julens seder och bruk vid 1800-talets mitt. Våra kunskaper om svenska folket i helg och söcken före 1800-talet är bristfälliga, men om tiden därefter finns en rikhaltig litteratur. Det var nämligen under 1800-talet som man började intressera sig för att skriva ned den muntliga traditionen av sagor och sägner och göra anteckningar om äldre seder och bruk. Nordiska muséet och landets övriga folklivsarkiv förfogar över stora samlingar och de som i första hand ska äras för detta är inte vetenskapsmännen på museer och arkiv utan folket ute i bygderna som hjälpt till att samla ihop allt detta material, som sänt in upp-teckningar i skilda ämnen: jordbrukare, fiskare, präster, folkskollärare etc.

Det är Nordiska muséets samlingar om det svenska julfirandet vid 1800-talets mitt som ligger till grund för en bok som heter "Julen för 100 år sedan". Marianne Olsson, som är intendent vid museets etnologiska undersökningsavdelning och väl förtrogen med ämnet, har valt och vrakat bland de många anteckningarna och bilderna och resultatet har blivit en riktig önskebok i jultider. (Tre tryckare 33:—.)

Naturligtvis hänger förändringarna i julfirandet nära samman med olikheterna i livsföringen. För 100 år sedan var industrialiseringen bara påbörjad. Tre fjärdedelar av det svenska folket levde på lantbruk mot en dryg tiondel i dag och bara en knapp tiondel bodde då i städerna. Uppteckningarna av julsederna vid mitten av 1800-talet speglar ett jordbrukarsamhälle.

◇

När det gamla bondesamhället med sin självhushållning försvann, så försvann också sådana traditionella sedvänjor som det nutida julstöket bara är ett mycket svagt återsken av. Borta är den stora hemslakten, ölbrygden, ljusstöpningen och även om julfiket fortfarande så sker det inte alls i den utsträckning som förr var en nödvändighet. Ingen samlar längre ihop arbetskraft till en flera dagar lång tvätt, då vitkläderna östes med lut en hel natt.

"Ingen fick gå ut med jula", hette det på många håll i landet och den där giv-

Julbord från Bollnässtugan på Skansen.

Julen för 100 år sedan

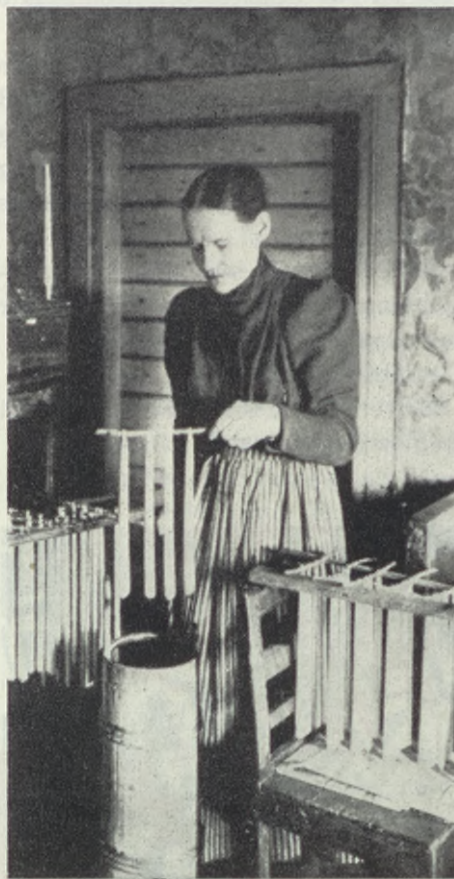
Av NILS-ERIC BJÖRSSON

mildheten och gästfriheten som hörde samman med julhelgen satte sina spår redan under julförberedelserna. 1800-talet hade många fattiga och de fick

komma till gårdarna och hämta bröd och även kött och ljus. Det allmännas tjänare skulle också ha julkost: klockaren, den indelte soldaten, kyrkstöten som gick runt i kyrkan och hade till uppgift att väcka den som slumrat till under den långa predikan.

◇

Framför allt julfiket var av stor betydelse, betonar Marianne Olsson; brödet var den allra viktigaste delen av julkosten. Redan vid mitten av 1500-talet berättade biskop Olaus Magnus att svenskarna i julgåva skänkte varandra bröd stora som spädbarn. Vid 1800-talets mitt var brödgåvorna fortfarande av stor vikt, särskilt på landsbygden. Tre—fyra dagar före julafton kom tiggarna med sina brödpåsar på ryggen, torpare och "jämtasittare", som bodde på böndernas ägor, fick också sin del av julbrödet. På det dukade julfiket fanns en brödhög för varje medlem av hushållet. Husfaderns hög var störst, sedan kom husmoderns, barnens och sist tjänstefolket. Till och med på kreaturen tänkte man; på sina håll bakades av sämre mjöl en del bröd, avsett att delas ut under julen såväl till hästar som till kor.

Stöpning av julljus, foto från Hudene, Västergötland år 1900.

Lusse var början till julen. Redan kvällen före Luciadagen började de yngre fira lusse. De klädde ut sig i gamla avlagda kläder, eller också bytte pojkar och flickor klädedräkt, och under stöj och oväsen drog de omkring i byn hela natten före luciamorgonen. Den där stämningen av uppsluppen karneval skulle man möta många gånger under julfirandet. Natten till annandagen red eller gick ungdomen på landsbygden från gård till gård och sjöng Staffanssången för att få ihop till mat och dryck till ett dansgille. Från by till by gick vid samma tidpunkt stjärngossarna: "Goder afton, goder afton, båd herre och fru", var deras hälsningssång och till deras tåg kunde ansluta sig sådana upptågsmakare som julbocken och judasfiguren. Mellan jul och nyår var det också sed att man skulle gå julespöke om kvällarna: man klädde ut sig så toktigt man kunde, det gällde att inte bli igenkänd där man gick mellan stugorna och blev bjuden på kakor, öl och brännvin. Det var tätt mellan dansgillena. De unga samlades till kalas i bondstugorna och dansade och lekte jullekar och roade sig nätterna igenom.

Julgranen var okänd på de flesta håll. Det var först på 1870-talet som den mera allmänt började komma i bruk på landsbygden. I borgerliga kretsar förekom den emellertid under hela 1800-talet, julbusken eller Mosebusken som den kallades i början. Uppsaladocenten Adolph Törneros berättar i ett brev om ett besök i Erik Gustav Geijers hem på julaftonen 1828. Han kom dit lagom för att se "då barnen tände upp Mosebusken, och ett allmänt jubel av de små uppstämades". En föregångare var den utomhusgran som man brukade sätta upp på båda sidor om husets ingång, eller mitt på gårdsplanen, men denna julbuske var inte prydd med ljus utan bar endast ibland en julkärve för fåglarnas skull.

Halmen fick vid 1800-talets mitt vara den stämningsskapare som julgranen sedermera blev. På julaftons förmiddag bars in frisk slagtröskad råghalm och breddes ut på stuggolvet i alnstjockt lager. Halmen använde man också till att göra julkronor av, vilka hängdes upp ovanför julbordet i stugorna. Men det var nödvändigt att dessa takkronor, som förekom nästan allmänt i bondgårdarna på 1850-talet, tillverkades av otröskad, obruten råghalm.

Ett annat omtyckt prydnadsting var de färgglada tryckark som man köpte

Konstnärinnan Jenny Nyströms klassiska jultomte från 1892.

på marknader eller av kringvandrande gårdfarihandlare och som man satte upp på väggarna, s. k. kistebrev eller jultomtebilder. Det var sagomotiv och bilder ur bibliska historien, porträtt av kungar och drottningar m. m. Under julen hemma eller borta fann man en trevlig sysselsättning i att gå runt i stugan och beundra bildarken och läsa den text som de var försedda med. En kvarleva av dessa kistebrev är de pappersbonader med tomtar och röda stugor i snö som vi nu pryder våra väggar med.

Liksom julgranen är den julklappsutdelande tomten ett senkommet inslag i vårt julfirande: på 1850-talet fanns han inte. De julklappar som man gav varandra för 100 år sedan hade också en helt annan karaktär än nu; de hade en skämtsam eller satirisk innebörd. På julaftonen gällde det att i smyg kasta in anonyma och ofta retsamma gåvor till varandra, klappa på dörren — därav har julklappen fått sitt namn — och sedan skyndsamt löpa sin väg för att inte bli igenkänd. Ett skillingtryck från 1832 beskriver julaftonsstämningen i Stockholm så här: "Man tror att det är karneval, och ända till midnatten vimlar det på alla gator och torg av glada och jublande människor. Hundrade och tusen bud är denna afton ända till sent på natten i rörelse, till en del i de allra äventyrligaste och narraktigaste förklädnader, som en förvägen fantasi någonsin kan tänka sig. Ty underbart och oväntat måste julklappen komma, och dess sändare och överbringare måste vara okänd och blygt visa sig och försvinna som en ande."

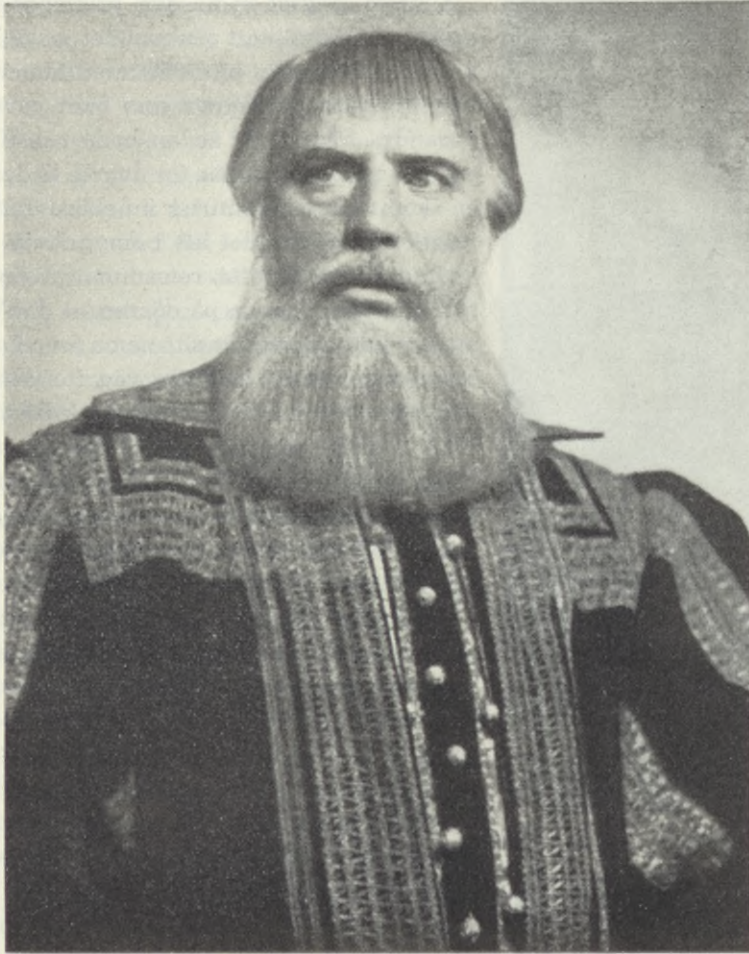
När man så småningom började ge varandra små julgåvor så skedde det genom en person som var utklädd till julbock. Först 1881 föddes vår jultomte genom Viktor Rydbergs välbekanta dikt "Tomten", och han utrustades med ett annorlunda kynne än folktrons vresiga, grå gestalt. Men han blev inte med detsamma någon julklappsutdelare. Det skedde genom Rydbergs berättelse om

Forts. å sid. 13

Julmarknad i Stockholm 1886, teckning för tidskriften Svea av Jenny Nyström.

Gustaf Vasa i ett roll-porträtt av Lars Hansson. Här "den historiska maktmänniskan"

— Ett ganska vresligt lynne, benröta i käken och svåra tandlidanden står på det medicinska kontot.

Sture Wahlström har gjort en genomgång av vilka krämpor politiker av kunglig och annan börd varit behäftade med. Bortsett från att läkarintyg och sjukjournaler inte varit direkt tillgängliga i någon större omfattning, har dock författaren lyckats plocka fram åtskilligt om mer eller mindre svåra sjukdomsyttringar hos "storpolitiskt folk", såväl utomlands som i Sverige. Hur sjukdomarna stått i relation till de politiska gärningarna är naturligtvis svårt att bedöma. Man får nöja sig med att glädjas åt att Wahlström ändå kommit fram till "att svenska regenter, jämfört med andra länders, varit relativt milda och normala till sinnelaget, trots sjukdomar och andra vedervärdigheter". Det är ju ett gott betyg åt våra svenska kungar och politiker!

Hur är hälsan hos våra politiker?

Immanuel Kant säger att sedelagen måste vara a priori grundad i vår egen natur för att kunna få allmängiltighet, bli en objektiv moralprincip. Den förutsätter *den fria viljan*, som för Kant är ungefär detsamma som vårt förnufts omutliga domsrätt över våra handlingar, även om domen går stick i stäv mot böjelser och praktiska fördelar.

Det kan vara bra att ha denna teoretiska motivering i minnet när man sätter sig att fundera över tillståndet i världen, nu och i det förgångna.

Gamle Axel Oxenstierna lär en gång ha sagt till sin son: "Om du visste med hur ringa vishet världen regeras." Han kunde ha tillagt: Dumhet, enfald, godtrogenhet, banala kärleksbesvär, dryckenskap, fysiska och psykiska sjukdomar osv. har i hög grad haft sin betydelse vid länkandet av folkens öden.

Vi ordar i tid och otid om starka och svaga naturer, moraliskt högtstående eller helt amoraliska individer, snillen och galningar, fysiska praktexemplar och mänskliga vrak etc. Generaliseringarna och schabloniseringarna blir ofta mycket grova, beroende på att vi så lätt förbiser det relativa i begreppen hälsa och sjukdom och att vårt eget förhållan-

de till och kunskap om miljöer, tankeströmningar inom politik, och vetenskap, religion och sociologi osv., ofta är mer än lovligt ytliga och grumliga. Adolf Hitler var en av världens största förbrytare, säger vi. Eller: John F. Kennedy var en kraftnatur av verkligt format.

Båda påståendena är sanna. Men det går också att hävda att de är osanna — eller att de är bådadera, vilket när allt kommer omkring nog är riktigtast.

Går vi in för att söka utröna vad sjukdomar av alla de slag betytt i storpolitiska och krigshistoriska sammanhang, måste vi redan från början göra klart för oss, att det är ytterligt svårt, för att inte säga omöjligt, att nå fram till några hundra procentiga sanningar.

Det finns historiker och filosofer som menar att det skulle göra alldeles detsamma om Hitler hade varit en fromsint målare med dimunitiva habegär eller om Napoleons hemorrojder hade tillåtit honom att obehindrat från hästryggen leda sina trupper vid Waterloo. De som hyser sådana åsikter anser att skeendet alltid utvecklas logiskt enligt en bestämd linje, att tiden stundtals blir mogen för en ny evolution och att indi-

viden följaktligen har litet eller intet att bestämma i det stora fortskridandet.

Härmed må vara hur som helst — och vi kan som sagt hålla Kants ord i minnet — men det går ändå inte att komma ifrån att individens öden i varje fall på-

Det anses numera klart att Adolf Hitler var psykiskt sjuk och att hans sjukdom i viss utsträckning hade sina rötter i bitterhetskomplex från tidiga barn- och ungdomsår.

Winston Churchill var ingalunda fri från sjukdomar och krämpor under sitt långa, av dramatik och äventyr fyllda liv. Han hade också en viss benägenhet att trotsa läkarnas föreskrifter.

verkar en stor krets människor, nota bene om denne individ innehar en nyckelposition i samhället. Härom vittnar ju inte minst vältaligt vår tids dyrkan av mer eller mindre erbarmliga pop-idoler.

Den svenske kirurgidocenten och medicinhistorikern Knut Hæger skriver:

"Det är mycket intressant att genom medicinska studier av historiens store bilda sig en uppfattning om huruvida deras tänkande och handlande möjligen skulle ha varit annorlunda om deras kroppar varit lika odödliga som deras rykten och namn. Skulle MacMillan ha blivit Englands premiärminister, om den första galloperationen hade lyckats på Anthony Eden? Skulle Richard Nixon varit president i USA, om blodproppen i Eisenhowers hjärta hade varit en millimeter längre? Skulle världen sett annorlunda ut i dag, om Josef Vissarionovitj Stalin inte hade avlidit 1953 under — som en försiktig biografiker uttryckt det — 'något mystiska omständigheter'."

Adolf Hitler, som på höjden av sin bana gärna lär ha lyssnat till benämningen "Der grösste Feldherr aller Zeiten", av oppositionen förkortat till "Gröfaz", åsamkade direkt och indirekt världen omätliga lidanden. Det anses ju numera vara ställt utom varje tvivel att H. var psykiskt sjuk, och att hans sjukdom i viss utsträckning bottnade i bitterhetskomplex från tidiga barn- och ungdomsår, är man på medicinskt och

psykiatriskt håll också tämligen ense om. Hans nästan otroliga vredesutbrott — som ofta kunde gälla rena bagateller — gav i flertalet fall intryck av fullt utbildat vansinne.

□ Till yttermera visso var Hitler omgiven av ett sällsynt olustigt politiskt karriärgång, där fysiska och psykiska brister av olika slag var klart framträdande. Hess var psykiskt sjuk, Göring likaså, Goebbels hade klumpfot och led av att vara en misslyckad författare, och Himmler drogs med svåra neuralgier och en del andra krämpor.

Dessutom torde Hitlers mångomtalande personlige livläkare, Theodore Morell, ha varit en kvalificerad skurk och kvacksalvare, som (och till dels nog tämligen förklarligt) gjorde vad han kunde för att ytterligare försämra diktatorns hälsa, som efter 20-juli-attentatet 1944 var försämrad till den grad att han närmast kunde liknas vid en levande död. Han förefaller bl. a. ha lidit av Parkinsons sjukdom, med dess typiska bild av inkoordinerade rörelser, ett staccatoartat tal, rastlöst verksamma fingrar och en framåtlutande gång.

□ Hitler är ett av de monster i historien som man har svårt att tänka på utan att känna fasa. Han var förvisso en stor förbrytare — men å andra sidan går det heller inte att negligera det faktum att han var en själssjuk människa

och i följd därav inte till alla delar ansvarig för sina handlingar.

Den jugoslaviske politikern och partisanledaren Milovan Djilas, författare till bl. a. "Den nya klassen" och "Samtal med Stalin", anser som flertalet andra människor att Hitler var en av historiens största missdådare, men om Stalin säger han: "Denne var, är och förblir den störste av förbrytare genom tiderna."

Stalin led av många kroppsliga krämpor och söp ganska friskt (vilket inte "renlevnads mannen" Hitler gjorde), men ingen torde kunna påstå att han var fysiskt handikappad i mera påtaglig mening. Inte heller kan det sägas om honom att han saknade intelligens. Han var tvärtom i besittning av en ytterligt skarp hjärna och hade en vilja av stål. Vad han däremot torde ha saknat var hjärta. Djilas säger om honom att han var människoföraktare i kvadrat och hade en ytterligt avancerad kriminell läggning.

Djilas torde få anses höra till dem som verkligen vet vad de talar om. Hans frispråkighet och omsider klart anti-kommunistiska inställning har åsamkat honom mångårigt fängelsestraff i hans hemland.

Om sir Winston Churchill vet vi att han i mångt och mycket var en äventyrare. Vi vet också att han var en utomordentligt begåvad människa och att han besatt en arbetsförmåga av nästan sagolika mått. Fri från krämpor var han emellertid inte. Han råkade ut för massor av svåra olycksfall och genomgick flera svåra sjukdomar, som självfallet satte sina spår. Han hade dock, liksom de Gaulle, en utpräglat fatalistisk läggning. Han struntade helt enkelt i sina krämpor och gjorde oftast raka motsatsen till det som hans läkare rått honom att göra. Hans gamle vän och husläkare, lord Moran, yttrade en gång: "Churchill har en kropp som omsider fått förmågan att reparera sig själv."

Naturligtvis kan det om Churchill, liksom om många andra statsmän och fältherrar m. fl., sägas, att han var en iskall spelare. Men han var också naturälskare, en lysande författare, en god amatörmålare och stor djurvän. Han hade lätt för både gråt och skratt samt ägde i eminent grad förmågan att entusiasmera och låta sig själv entusiasmeras.

Utifrån vad här redan sagts, kan man finna anledning att ställa många frågor. Vad hade till exempel hänt, om Hitler varit en alkoholiserad Don Juan? Hur

Två "krigare" och en kulturpolitiker

KARL XII
svensk dundergud, led på senare år av frostsador, reumatism och tandvärk.

OTTO VON BISMARCK
"järnkanslern", led av många svåra krämpor. Även motståndare erkände hans begåvning.

GUSTAF III
kulturpolitiker med dålig mage, munbesvär och gikt i kroppen.

skulle historien ha påverkats om Stalin varit helynkterist och Churchill en utpräglad asket? Kanske hade mycket lidande och mycken dårskap besparats oss — men det är också tänkbart att utvecklingen kunde ha tagit en lika katastrofal riktning som den vilken nu hör historien till.

□ John F. Kennedy hade strängt taget aldrig upplevt en riktig hälsodag i hela sitt liv — det har i första hand brodern Robert Kennedy omvittnat. Han led redan som barn av ett otal krämpor och blev slutligen svårt sårad under andra världskriget. Han svävade länge mellan liv och död, men klarade sig igenom de många kriserna tack vare en livsvilja och energi av osedvanliga mått. Det är emellertid välbekant att han både före och under presidentåren "gick på sprutor" och att han led av ständig värk.

Man frågar sig: skulle denne man, om han varit fullt frisk ända från barn- domen och upp i medelåldern, någonsin ha blivit president? Enligt en del slutsatser som dragits av den engelske läkaren W. R. Bett i boken "The Infirmities of Genius", finns det anledning att betvivla den saken. Bett ställer ett antal geniala författares verk i samband med kroppsliga eller själsliga defekter hos vederbörande och kommer fram till den uppfattningen, att geni, framgång osv. helt enkelt beror på inflytandet av de nämnda faktorerna hos personer med i övrigt goda förutsättningar.

Även om en dylik teori kan synas vara dåligt underbyggd, går det likväl inte att helt fränkänna den giltighet.

□ Om Kennedy kan spekuleras på många sätt. Genom att spela ett mycket högt spel klarade han Kubakrisen. Om han fått uppleva ytterligare en presi-

dentperiod — vad skulle då ha hänt? Hur pass stora påfrestningar skulle han tålt i fråga om sjukdom, med makten förenade förpliktelser och spänningar samt de faror och frestelser som det internationella storpolitiska spelet måste ha inneburit? Ingen vet, och ingen kan någonsin få veta det. Till de nöttaste bland talesätt hör det som säger "Bäst som skedde", men i fallet Kennedy finns det måhända anledning att ge det en innebörd utöver klichémåttet.

□ Om en av Kennedys företrädare i Vita Huset, Franklin D. Roosevelt, vet vi att han var svårt fysiskt handikappad genom barnförlamning. Trots detta hävdade han sig starkt i det storpolitiska livet och blev omvald till president fyra gånger. Kanske bidrog hans sjukdom i högre grad än man tror till hans verkligt aktiva kamp mot arbetslösheten och de sociala missförhållandena.

□ Men låt oss nu ta steget tillbaka över Atlanten. Hur var det med Benito Mussolinis hälsa? Denne utan tvekan handlingskraftige man — som inte hade någonting emot att bli kallad "Cæsars rättmätige arvinge" — drogs med gamla krigsskador och sviter efter syfilis. Under senare år fick han magsår samt led av svår huvudvärk. För övrigt var han av starkt erotoman läggning och hade det mer tillkrånglat i fråga om kvinnohistorier än som kunde anses nyttigt och lämpligt både för honom själv och omvärlden.

Frågan är väl emellertid om inte hans största sjukdom hette Adolf Hitler. Hans måg och utrikesminister, greve Galeazzo Ciano, var av den mening, liksom åtskilliga andra bland hans politiska och militära medarbetare. Ciano yttrade vid ett tillfälle: "Allt vad Hitler

rör vid eller tittar på, vissnar bort och dör. Så har skett även med Mussolini."

□ Om inte Adolf Hitler funnits... Och om inte samme Hitler varit den galning han var... Dessa "om" går över huvudet inte att komma ifrån när det gäller Europas historia från början av trettio-talet och fram till i dag. Det finns massor av skäl för antagandet, att många framstående män och kvinnor i nyckelställning (men även längre ned på skalan) skulle handlat mera i enlighet med eget förnuft och egen övertygelse, om inte Tredje rikets slagskugga gjort dem intill oigenkännlighet förblindade och fördummade.

Förflyttar vi oss bakåt i tiden, möter vi den omdiskuterade företeelsen som kallas Versaillesfreden. Många har frågat sig — och säkert inte utan berättigande — om inte denna hjälpte till att framskapa Hitlerväldet. Liknande frågor ställs i dag beträffande freden som följde efter andra världskriget och som bl. a. resulterade i det s. k. "kalla kriget". Om inte väst hade gjort halt för långt åt det egna hållet... Om inte bomberna över Hiroshima och Nagasaki fällts... Om inte ryssarna tillåtit marschera dit och dit... Om inte nationalism och revanschtänkande i olika schatteringar tillåtit frodas så till den grad... Osv., osv.

Hur man än vrider och vänder på problemen, kommer man inte förbi det faktum att allsköns aggressioner och perversiteter, betingade av mer eller mindre uttalade psykiska och fysiska rubbningar och deformiteter hos de makthavande, haft ett ödesdigert inflytande när det gäller politiskt och militärt skeende i världen.

Napoleon led inte bara av hemorrojder utan även av magsår. Det senare blev hans död (teorierna om att han skulle ha arsenikförgiftats har på sistone övergivits). Huruvida hans liv skulle förflutit annorlunda krämporna förutan, vet man inte. Det lär ha skrivits mer än tvåhundrausen böcker om Napoleon, så det kan ju tänkas att någon har presterat en hållbar teori om saken.

Som ett kuriosum kan nämnas, att Napoleons motståndare vid Waterloo, hertigen av Wellington, också led av hemorrojder och förstoppning. Det har uppdagats att de båda fältherrarna använde samma slags medicin för sina åkommor!

□ Otto von Bismarck, mannen som definierade politik som det möjligas konst

och blev kallad "järnkanslern", led bevisligen av många besvärande krämpor, men även om det råder delade meningar om honom som människa och om hans politiks mål och medel, har inte många velat ifrågasätta hans personliga överlägsenhet och politiska begåvning. Till och med hans bittraste motståndare erkände honom som en verkligt stor statsman.

Detsamma kan med bästa vilja i världen inte sägas om Kejsar Wilhelm II, som dels var hårt fången i sterila konventioner och dels uppenbarligen led av storhetsvansinne. Hans vänstra arm var underutvecklad, och troligen bidrog denna defekt till att överdimensionera hans hävdelsebegär och närmast löjeväckande sinne för decorum.

På gamla dar, när han levde i landsflykt på slottet Doorn i Holland, fördrev han tiden med vedsågning, vilket han förklarade vara en utomordentligt nervlugnande sysselsättning.

Det har sagts att den upplyste despoten är den bästa styresmannen. Tyvärr har han nog ytterst sällan existerat i sinnevärlden. Allra minst torde han ha existerat i Ryssland. Långt före Peter den stores dagar fanns där åtskilliga tyranner, vilka av en senare tid bedömts som uppenbart sinnessjuka. Peter den store var visserligen en enastående kraftkarl, men han kunde vara omänskligt grym samt var illa alkoholiserad. Sin son torterade han till döds.

Efter Peter fanns det nio tsarer i Ryssland. Fyra av dem mördades: Peter III av sin gemål, Paul I av sin livvakt, Alexander II av en bomb (vars ursprung anses osäkert) och Nicolaus II av revolutionärerna. Samtliga kan anses ha varit psykiskt onormala. Peter II var klen begåvad och dog under misstänkta omständigheter. Ivan IV blev avsatt och Nicolaus I påstås ha dött av sorg över de svåra nederlagen i Krimkriget 1855.

□ Innan den engelska monarkin blev konstitutionell i och med Wilhelm av Oranien, dog endast hälften av Englands regenter en naturlig död. Alltsedan revolutionen 1688, som omskapade monarkin, har ingen brittisk monark dött en våldsam död. Många av de tidiga regenterna led av allvarliga andliga och kroppsliga defekter.

Henrik VIII var högt begåvad, beläst och uppfostrad av de skickligaste lärare. Efter att från början ha varit en gladlynt, generös och trevlig ung man, utvecklades han till en despotisk, sniken och misstänksam självhärskare —

otålig, häftig, uppbrusande och lättirriterad. Anledningen till hans lynnesförändring tros i första hand ha berott på att han under jakt och tornerspel råkat ut för ett flertal hjärnskakningar. Vidare led han av kroniska bensår.

Elisabeth I — som uppvaktades flitigt av bl. a. prins Erik av Sverige, sedermera Erik XIV — gifte sig aldrig, och om detta har det teoretiserats mycket. En del forskare tror att hon var epileptiker; vissa hysteriska episoder har satts i samband med denna sjukdom.

Den olyckliga Maria Stuart fick smittkoppor i tonåren, och senare i livet led hon av svårartat magsår.

□ Sistnämnda åkomma tycks ha varit bland de vanligast förekommande sjukdomarna hos denna världens store, och frågan är väl om den inte, jämsides med hjärtåkommorna, är det än i dag.

Om våra egna storheter vet vi bl. a. att medlemmarna av Vasaätten var hetlevrade och styvnackade herrar. I all synnerhet var detta fallet med Karl IX, som f. ö. lär ha lidit av högt blodtryck. Gustav Vasa hade benröta i käken och svåra tandlidanden, och Erik XIV var begåvad men psykiskt sjuk.

□ Karl XII led av frostsador, tandvärk och reumatisk värk. Gustav III hade dålig mage, munbesvär och gikt. Dessutom var han uppenbarligen bisexuell.

□ Annars får man nog säga att svenska regenter, jämfört med andra länders, varit relativt milda och normala till sinnelaget, trots sjukdomar och andra vedervärdigheter.

Den finske filosofen Armas Lappalainen hävdar i sin bok "Om friheten" att ingen borde få bli riksdagsman utan

Sedan vi klätt granen . . .

... läser vi Status julnummer, som ger läsning för hela familjen!

att styrka kunskaper i psykiatri, psykologi, pedagogik, statskunskap, nationalekonomi osv. Tanken är förvisso bestickande — den har bara det felet att den är helt utopisk. Om världens troner, statsrådstaburetter, riksdagsbänkar och generalsrum skulle befolkas med idel högkvalificerade och skötsamma individer, är det nog fara värt att planeten Tellus skulle bli oboeologare än någonsin. Asketiska A-studenter har alltför ofta utvecklats till känslökalla, robotmässiga despoter, medan slarviga medelmåttor lyckats utträtta märkliga ting till mänsklighetens fromma.

För övrigt är det ju så att vi ännu vet alltför litet om växelpelet mellan arvs- och miljöfaktorer. Inte heller har vi några riktigt säkra hållhakar när det gäller olika människors beteenden och reaktioner utifrån olika sjukdomstillstånd. Somliga förändligas av lidandet, andra förråas av det och hemfaller åt hat- och hämndbegär. Man kan i sammanhanget heller inte komma ifrån att maktutövning på högre nivå under vissa förhållanden har en fördummande och förfäande effekt — detta i synnerhet om bundenheten vid ideologier och byråkratiska ideal blir för stor.

Och det blir den ju dessvärre alltför ofta.

■ INKRÄKTAREN . . .

Forts. från sid. 19

en bil som plötsligt stannade. Bilar var ganska sällsynta på den tiden. Jag stannade kvar vid landsvägskanten av nyfikenhet. Bilen ville inte rulla längre. Mannen som körde lyfte på motorhuv och undersökte motorn. Sedan kom han underfund med felet. Han fick syn på mej och vinkade med pekfinger. Jag gick fram till honom. Han hade lindade ben.

— Hör du min unge vän — var kan man köpa bensin till en bil?

— I smedjan tror jag, sa jag.

Han räckte mej en sedel och en dunk:

— Spring dit och köp lite bensin till oss, om du har tid.

— Jag cyklar, sa jag.

— All rihgt, sa han. Så mycket bättre.

När jag kom tillbaka från smedjan gav jag honom dunken. Han hällde i tanken. När jag ville lämna tillbaka resten av pengarna sa han:

— Behåll dom för besväret . . . !

Den fina damen som satt i bilen log vänligt mot mig. Jag blev generad och kramade om pengarna. Det var lite över

två kronor. Mycket pengar då. Bilen startade och rullade iväg. Det torra landsvägsgruset stod i en sky efter den.

Jag funderade ett slag medan jag räknade pengarna. Sedan beslöt jag mig för att cykla till handelsboden och köpa något. Jag köpte lite mjölk, ett bröd och en bit leverkorv. Det skulle säkert glädja min mor och mina syskon. Jag hjälpte ju till med vår försörjning...!

Min mor blev glad, liksom mina syskon. Jag hade ett ärende ut och när jag kom tillbaka hade min mor kokat kaffe. Det var sällan hon gjorde det. Hon hade brett några smörgåsar med margarin och lagt några skivor leverkorv på dem. Ingalill och Arne mumsade och mådde bra. Katten satt under spisluckan och lapade mjölk från ett tefat.

— Det var inte därför jag köpte mjölken, sa jag förtretad.

— Nåja, sa min mor. Han får det som jag skulle ha. Så då gör det ju ingenting. Han är så mager den stackarn...!

När hon en stund senare skulle bita av sin smörgås höll hon den upp och ner. En korvskiva föll på golvet.

— Du tappade en korvskiva, sa jag.

— Mmmmm, sa hon. Men hon tittade så långsamt på golvet att katten redan slukat den när hon tittade ner:

— Nåja, jag överlever väl, sa min mor.

Jag begrep naturligtvis att hon låtit korvskivan falla på golvet med avsikt. Men jag sa ingenting. Det var inte lönt.

Katten blev fetare och fetare för varje dag och för varje vecka som gick. Den var snart lika fet som en gris. Och den fräste ilsket var gång jag närmade mig den. Men när min mor kom i närheten jamade den ömkligt. Det var inte något vanligt katt-jam. Det lät som om det var ett litet barn som jämrade sig.

En dag kom en skrothandlare och undrade om vi hade något att sälja, skrot eller lump eller tomflaskor.

Jag letade fram en del tomflaskor. Något skrot hade vi inte och lumpen behövde vi själv.

— Det var inte mycket, sa han. Har ni inte något mera?

— Jo, en smällfet katta, sa jag. Om ni köper upp kattor!

— Tja, sa skrothandlaren uppe i sin vagn och vred sina mustascher. Det brukar jag inte köpa. Men min dotter som är nygift har rättor hemma. Hon kanske kan behöva en katt...!

Jag tänkte för mig själv att den katten är för lat nu för att jaga rättor. Men det var ju ett bra sätt att bli av med den:

— Vi har inte haft rättor på flera år, sa jag till skrothandlaren. Vad ger ni för den...?

— Du kan få en krona, sa han. Ta hit kattfan bara så ordnar det sig nog.

Det var ingen konst att få tag i nackskinnet på kattan. Den var så fet och däst att den knappast förmådde flytta på sig. Jag grep den i nacken under spisluckan och stoppade ner den i säcken jag fått av skrothandlaren. Den gjorde inte minsta motstånd. Skrothandlaren gav mig kronan och tog emot säcken som han la under kuskbocken. Katten blev liggande, snäll och frodig som ett lamm. Sedan snärtade han åt sitt magra ök och vagnen rullade ut från vår gård.

På kvällen när min mor kom hem gnällde mina syskon.

— Var är katten?, sa min mor och tittade på mig med forskande blick.

— Jag sålde den till en skrothandlare, sa jag.

I samma ögonblick smällde en örfil på min kind. Den genljöd i hela huset. Inte sedan jag för många år sedan klippte sönder min fars regnrock för att den skulle passa mig själv hade jag fått en sådan örfil.

Jag rusade ut för att lugna mig. Det dröjde nästan en timma innan jag kom till besinning och återvände hem. Jag var blek och jag skakade som i frossa. Min mor och mina syskon hade lagt sig. Tyst klädde jag av mig och kröp ner i min säng. Jag hörde strax efter att min mor steg upp i köket och började pyssla med något. En stund senare kom hon in till mig med en kopp het choklad.

— Drick det här, sa hon lågt. Och förlåt mej! Jag förstår dej, fortsatte hon. Vi ska ju vara sparsamma. Men en katt — vad äter egentligen en katt? Knappt nånting. Det hade ju inte spelat någon roll...

Jag svarade inte. Hon tog den tomma koppen och smög ut i köket med den. Jag vände mig åt andra sidan. Så hörde jag lite snyftningar från sängen där Ingalill och Arne låg. Det var skärande snyftningar. Jag kunde inte somna. Jag vände och vred på mig. Svetten trängde ut ur alla porer: hade jag handlat rätt? Vi skulle ju vara sparsamma om vi skulle klara oss i de hårda tiderna. Det hade min far sagt.

Jag hade dåligt samvete av mina småsyskons snyftningar. Kanske min mor hade rätt:

— Vad äter egentligen en katt...?

Det dröjde till långt framåt efternatten innan jag försjönk i en orolig slummer.

■ SVENSKA PENSIONÄRER...

Forts. från sid. 17

Ibland blir det lite dramatiskt.

— Jag tror kompisen min håller på och "kolar", säger en åttiårig yngling vid ett tillfälle och är uppenbarligen nervös.

Läkaren gör sin uttryckning och det hela visar sej inte alls så farligt när det kommer till kritan.

— Dom har klarat sej förvånansvärt bra allihop, är hans slutkommentar när gruppen omsider stiger in i bussen för färd till Nizza och planet till Malmö och Stockholm. Bara lite småskråmor och magbesvär — saker som är omöjliga att undgå vid sådana här omställningar, om man så är ung eller gammal.

◇

Överhuvudtaget är denna idé med pensionärsresor till andra och varmare länder bra och utvecklingsbar. Här har åldringar möjlighet att på betryggande sätt förverkliga mångåriga drömmar och alltsammans blir ett betydelsefullt avbrott i den ofta grå pensionärsvardagen. Det innebär också vidgade perspektiv och värdefulla kunskaper. Och på vetgirigheten är det minsann inget fel. Reseledarna är av hög klass, ofta med akademisk utbildning, men det händer att de går bet ibland när åldringarna vill ha reda på "allt mellan himmel och jord"; hur man lever och har det här, vad de jobbar med, hur mycket de har i timmen, hur det ligger till med pensioner och socialvårdsförhållanden och mycket, mycket annat.

◇

Resebyråväsendet kan lastas för mycket, men initiativ av det här slaget ursäktar en del — och här öppnas nya vägar för grupper av resenärer som av olika skäl har svårt att komma in i den mer allmänna resebild. Ännu så länge lägger ekonomiska svårigheter hinder i vägen för de allra flesta, inte minst för handikappade av olika slag, och här bör samhället göra mer för att underlätta — både för de berörda och för sin egen skull, för en satsning i det här sammanhanget lönar sej för alla parter, och det tjänar det medmänskliga. Att många pensionärer ställer upp är tills vidare klart. Många resonerar säkert som den tuffe sjuttifemåringen, när denne sammanfattade och sa:

— Va har man för att man sparar och snålar? Varför inte leva livet i stället när man nu äntligen har tid...

Vid järnvägsknuten där jag brukade byta hade jag den kvällen råkat missa sista tåget till stationen som låg närmast mitt hem och i stället nödgats medfölja ett annat lokaltåg till dess slutstation: ett litet samhälle som jag aldrig tidigare besökt, beläget drygt två mil hemifrån.

Väntsalen stängdes omedelbart som jag och min ende medresenär lämnat tåget. Någon droskbil kunde jag inte upptäcka. Det fanns inget hotell eller pensionat i stationsområdet, vars samtliga hus nu vid midnatt låg sovande, med blinda fönster och liksom hermetiskt slutna dörrar. I den stunden liknade samhället mest av allt ett garanterat dyrkfrött kassaskåp, tyckte jag.

◇

Februarinatten var bistert kylig. Vid stationen fanns ingen anledning att dröja. Ingen droskbil skulle söka sig dit, inget ljus skulle tändas, inga mänskliga röster eller rörelser störa friden. Invånarna tycktes alla ligga försänkta i en törnrosadjup sömn. Att väcka upp någon av dem skulle säkert ha medfört samma risker som att be en ilsken björn om att få dela idet för en natt.

Såvitt jag kunde se stod mig endast två möjligheter till buds: att stjäla en cykel eller att fotledes tillryggalägga de dryga två milen genom vinternattens köld och mörker. Ingen cykel fanns att se. Och för övrigt kunde jag inte cykla, erinrade jag mig. Eftersom jag antog att det var en konst som skulle ta en bra stund att inlära, avstod jag från den möjligheten.

Heroiskt påbörjade jag den nattliga vandringen mot hemmet. Tanken på en liten flaska rom som väntade i skaffariet kändes till en början uppmuntrande: skällhett te med mycket rom i måste stå främst på varje polarforskarens minneslista, trodde jag. Luften kändes irriterande frostbiten.

Stjärnorna över mig var många och stod tydligt tecknade mot rymdens stränga djup. Strax ovan skogskanten i västsydväst hängde en frusen månhalva, den lyste gulröd med ett sjukligt och olycksbådande sken. Men det svaga ljuset över marken tycktes komma från stjärnorna. Strimmiga skyar vilade orörliga under natthimlens valv. Det senaste dygnet hade varit mycket ky-

SNÖLYKTOR

novell av GUSTAF RUNE ERIKS

Teckningar: Karl Erik Olsson

ligt. Natten innan hade det snöat ett par tre timmar i sträck: korniga, hagelrika miniatyrflingor som rullat över den frusna marken. Träden stod nu stela på båda sidor om vägen — som grupper av frostvita vånader.

◇

Vägen ledde genom en för mig ganska okänd del av bygden. Då och då stannade jag och tog en värmande åkarbrasa. Lemmarna protesterade under ständigt strejkhott mot min vilja. Det mattgnistrande frosthöljet över marken och träden värmdes inte blicken. Isiga vindkast svepte brutalt mot mitt ansikte, fick huden att stelna. Rävarylade skrämmande genom tystnaden. Jag kände mig övertygad om att det var vargar. Trakten verkade ödslig: det var långt mellan de mörka, igenbommade stugorna längs vägen. Livsviljan pressade mig vidare mot mitt mål som jag hela tiden betvivlade att jag levan-

de skulle uppnå. Benen och förnuftet sviktade.

Då jag hunnit ungefär halvvägs skymtade jag ett ytterst svagt ljussken mellan träden. Dignande stapplade jag vidare mot den kläna ljuskällan likt ökenvandrar mot sin hägring. Förvånansvärt snabbt uppnådde jag det oförutsedda etappmålet. Ljuset kom från en snölykta som stod och brann i lä för vinden, framför en mörk byggnad i två våningar.

◇

Där en snölykta brinner finns det människor, tänkte jag logiskt. Ljuset i en snölykta brinner inte särskilt länge — kanske finns det rentav *vakna* människor i detta hus?

Och det fanns det, häpnadsväckande nog.

Ytterdörren öppnades och en åldrad kvinongestalt avtecknade sig mot en bakgrund av värmande milt ljus. Hon betraktade mig med granskande blick

Den verkliga "julrysaren" presenterar Status här — läs den!

i skumrasket. Med osammanhängande, frostigt klirrande ord sökte jag redogöra för mitt nödläge, undrade om jag kunde få besvåra om en kopp hett kaffe och en stunds stugvärme. Jo, det gick för sig. Den gamla kvinnan föreföll synnerligen gästvänlig då hon bjöd mig stiga på.

◇

Köket var fyrkantigt och hade en ålderdomlig prägel. På bordet brann en fotogenlampa, fast trakten sen nära ett decennium var elektrifierad. Hålkakor hängde uppträdda på en stång under taket. Kaffepannan var av koppar och mycket rymlig. Innanför dörren låg en stövelknekt och en rävsax. På väggen hängde en lodbössa från förra seklet, med rostig pipa och ärgiga mässingsbeslag på kolven. Från våningen över tyckte jag mig höra spöklikt tassande steg genom trossbotten...

Så satt jag där vid bordet i fotogenlampans sken och tinade upp en aning medan kaffepannan snarkade på spisen. Den gamla kvinnan måste ha varit minst åtti år — kanske nitti eller hundra. Hennes ansikte var rynkigt under det isabellafärgade håret. Hon var ganska lång och mager, iförd en ursprungligen svart klänning av sekelskifteskorrekt modell, nu fläckvis skiftande i grönt. Händerna hade långa, smala fingrar och befann sig i oavlatlig rörelse, blicken ur de djupt liggande ögonen irrade omkring utan att ändå verka undflyende. Jag såg omväxlande på den egendomliga kvinnogestalten och på den alltjämt lysande snölyktan utanför köksfönstret.

— Det är inte ofta man ser en snölykta nuförtiden, försökte jag konversera så snart läpparna började kännas rörliga.

Kvinnan såg hastigt på mig.

— Den har min lilla flicka byggt — är den inte vacker? sade hon med en röst som tycktes mig ungefär ett kvartsekel för ungdomlig.

Jag nickade ett ordlöst *Joo*. "Lilla flicka"?

— Hur gammal är dotra? sade jag nyfiket och sökte tala traktens språk.

— Ho blir fyrtiåtta tess vårn, svarade gumman beredvilligt. Ho ligger efter vanan och drar sej på övre botten. Kvällspigg och måronlat, det har ho vart sen födseln. Men jag är tidigt oppe var måron, jag.

Klockan var knappt tre på natten.

Kaffet hade sjunkit. Hon hällde upp i en kopp av ansenligt format åt mig, tog sen fram ett fat med vetebröd ur

skåpet vid spisen. Så fyllde hon en kopp åt sig själv och satte sig mittemot mig vid bordet. Hennes magra händer fladdrade över bordsskivan och kring kaffekoppen, blicken flackade från hörn till hörn, från golv till tak. Läpparna rörde sig nästan hela tiden, liksom omedvetet. Jag fick ett intryck av att det var henne egalt om jag pratade eller satt tyst. Hon tog en stor klunk kaffe, smackade belåtet.

— Min make var *synsk*, sade hon med nu tillspetsad, lite vass röst — som tycktes vilja betona att hon krävde uppmärksamhet. Han visste allting. Folk kom häråt långväga ifrån för att bli hjälpta i gott som ont. Nu har han vart dö i årat. Fast han gick inte bort riktigt som andra, förstås — på sätt och vis är han kvar här än. Så alldeles ensammen med flickan är jag inte.

◇

Hon avbröt sig för en ny klunk kaffe. Jag började känna mig obehaglig till mods. Den starkt åldrade men likafullt vitala kvinnan på andra sidan bordet, de obestämbara ljuden genom tystnaden, de oberäkneliga vindkasterna mot fönsterglasen, det stora köket med dess egenartade atmosfär — alltsammans kändes förvirrande, lite skrämmande och överkligt...

Plötsligt hördes ljud som av mänskliga rörelser från andra sidan den stängda dörren mellan köket och kammarn. Jag greps av en kanske oresonlig misstanke. Ett slags panikladdad skräck kom mig att skälva av yttre och inre frusenhet. Den gamla kvinnan tycktes ingenting märka. Jag såg dörrhandtaget sakta sänkas. Jag ville vrida bort blicken från det ovissa — men jag förmådde inte: mina pupiller var vidöppet fixerade vid dörren, väntande.

◇

Dörren gled upp. En mycket gammal, högrest mansgestalt stod där i öppningen, påträngande tydligt avtecknade sig mot en bakgrund av djupt rumsdunkel — mot ett slags levande mörker. Håret var yvigt och vitnat över ett blekt, fårat ansikte med tunn kroknäsa och spetsig haka, insjunkna mun och insjunkna kinder. Fötterna var bara. De vilade med hålfötterna mot tröskelträet, stack fram på ett groteskt skrämmande sätt under en gråochvitrandig, nästan fotsid flannelnattskjorta av påvraste slag. Blicken var liksom urvattnat blekblå och hölls riktad mot oss där vi satt

vid bordet. Det var något fel med hans ögon: min blick mötte inte hans, trots att jag såg rakt in i den. Han var en aning krokryggig: Huvudet och axlarna sköt ut ur dörröppningens ram likt ett hjorthuvud från en jägares trofévägg. Händerna var stora och bleka, de hängde slappt ned utefter sidorna.

— Jag tyckte jag hörde nåt, sade han med gravlikt spröd stämma. Kom och lägg dej och sitt inte oppe och spöka längre!

Han tycktes inte alls uppfatta min närvaro. Var han måhända blind? Den gamla kvinnan lade tydligen inte märke till honom: hon svarade honom inte, såg inte ens åt hans håll. Kanske nonchalerade hon honom bara?

— Han visste allting, sade hon. En gång mitt i älgjakten var fiskaln hitåt för att hämta honom för trolldom — fast inte var han hemma då, inte. Kan han trollo, så kan han väl trollo bort sej själv även, sa jag te fiskaln, och då kan ju ingen hämta honom...

◇

I det ögonblicket kände jag att jag fortast möjligt måste därifrån — jag stod inte ut längre med det underliga gamla paret och deras eventuella dotter. Jag frös på ett konstigt sätt djupt inifrån, visste att jag föredrog nattens köld framför den dödsfyllda som trängde sig på mig där i köket. Jag vågade liksom inte möta frågorna som dök upp i min frusna hjärna. Var gubben i dörröppningen en levande åldring eller en vålnad? Fanns dottern däruppe i övre våningen eller inte? Var gumman mittemot mig galen eller bara lagd för mytomanska orgier som protest mot en kanske alltför fantasilös och vardagsgrå tillvaro?

◇

— Vill han ha påtår?

— Neejtack, sade jag och reste mig på darrande ben. Jag får tacka för välplägnaden och undrar vad jag är skyldig. Jag har bråttom och måste fortsätta.

— Inte är han skyldig nåt! Synd att han inte har tid att stanna och höra om det som varit. Och att inte lillflickan hann masa sej opp i tid — då kanhända en fått en måg i huset, rentav!

Hon skrattade ett nästan ljudlöst, kluckande skratt.

Gamlingens ansikte hade nu ett förvånat uttryck: han klev baklänges in i kammarns mörker, slöt dörren efter sig. Handtaget höjde sig oändligt långsamt,

En mycket gammal, högrest manskgestalt stod där i öppningen, påträngande tydligt avtecknande sig mot en bakgrund av djupt rumsdunkel — mot ett slags levande mörker.

Då jag med vacklande steg och paniken växande inom mig hastade mot ytterdörren var jag nära att fastna i rävsaxen. Hjärtat bultade ojämnt och häftigt. Jag vågade inte se bakåt — kanske av fruktan för att förlamad sjunka till golvet.

Välkommen åter! ropade den gamla genom dörrspringan.

Jag tryckte igen dörren efter mig och skyndade vidare. Jag andades flämtande: andedräkten pustade i köldvita skystrimor ut genom mun och näsborrar. Då jag kommit ett hundratal meter bort stannade jag och vände mig om. Snölyktan brann alltjämt: den spred ett stadigt, mildt sken kring sig i det frostiga mörkret.

Med en rysning fortsatte jag. Frostvinden drog frasande genom det höga, stripiga gräset som stack upp ur snön längs dikeskanterna. Några långa grässtrån dansade en nattlig dans med sina skuggor till blåstens ödsliga musik. Ytterligt tunn yrsnö började virvla genom luften. Mellan täta, höga granar skymtade månhalvan. Tunna molnskyar ilade fram över natthimlen.

Skogen öppnade sig med ens: ett snö vitt fält bredde ut sig i stjärnljuset —

som en sjö med matt yta. Den raka, nu isigt hala vägen delade fältet i två hälfter. Blåsten pressade plågsamt mot ansiktet. Jag gick visst i ständigt motvind.

Långt framför mig skymtade nånting som rörde sig — som hastigt nalkades. Jag stannade, blev stående orörlig vid vägkanten. Ur det obestämbara växte snabbt former fram: en häst och en vagn eller släde. Inga ljud hördes. Ekipaget närmade sig med väldig fart, halvt omedvetet tog jag ett steg bakåt. Det förvånade mig att ingenting hördes. Hästen saknade väl bjällra — men medarnas gnissel, hovslagen?

Det var en släde av mycket ålderdomlig modell, målad i någon gulbrun nyans. Hästen var svart eller nästan svart och hade en bjällra slängande vid seldonen — men inte den minsta klang nådde mina trumhinnor då släden svepte förbi. Och ingenting hördes, varken medarnas gnissel eller hovarnas hårda slag mot den frusna vägbanan. Kusken satt rak och stel och orörlig, med blicken riktad rätt fram: ansiktet lyste likblekt mellan den mörka rocken och den

lika mörka huvudbonaden. Det var ett underligt ekipage, ett underligt möte . . .

Halvt sinnesförvirrad av utmattning, stel i kropp och lemmar, nalkades jag framåt morgonen mitt hem på jorden. Ivrigt spanade jag in mellan de smala, raka träden längs staketet. Deras spretande grenar kastade skuggstreck över pudersnön, skuggstreck som slingrade bort över marken och försvann ner i det djupa, breda diket med dess väl nu bottenfrusna vatten.

Plötsligt stannade jag till — tvärt som inför ett oväntat möte. Utanför mitt eget köksfönster, i lä för vinden, brann en snölykta med mildt, stadigt sken. En vind svepte häftigt in från fältet: snölyktans sken flackade till men slocknade inte. Den tynande lågan lyste värmande — och skrämmande — genom vintermorgonens mörker: en ljuskälla i mörkret och kölden . . .

Tvekande, fylld av bultande skräck, närmade jag mig hemmets låsta dörr. Jag kastade skygga blickar mot den lysande snölyktan och mot det upplysta köksfönstret. Mina valna fingrar sökte förgäves låsa upp dörren. Min hustru kom skyndande och öppnade från insidan. Hon hade suttit uppe och klädd, väntande. I köksspisens sprakade en underbar eld. Min tunga var okänslig, läpparna stelnade. Med virriga ord sökte jag förklara mig. Min hustru nickade — som om hon förstod.

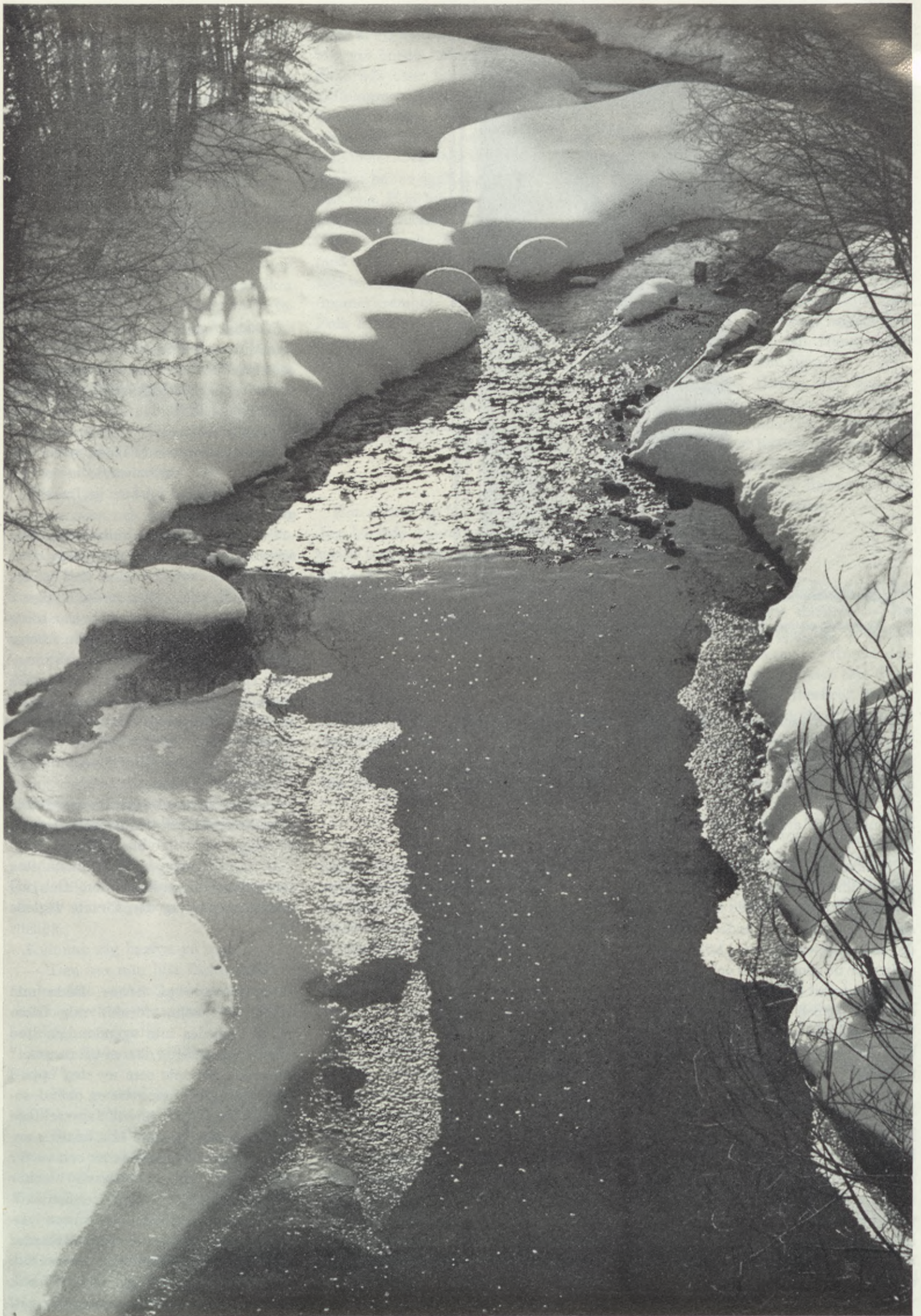
— Har du byggt den där snölyktan? frågade jag till sist och betraktade henne skyggt med halvblinda ögon.

— Jaa, i förrgår — för att ha nånting att ta mej för, svarade hon. Och vid midnatt tände jag den för att vägleda dej.

Jag stirrade på henne. Både min hustru och köket föreföll mig främmande. Hördes inte egendomliga ljud bakom den stängda dörren till rummet? Knarrade det inte som av steg uppe i övre våningen. Fanns där en okänd, sovande dotter, äldre än vi? Jag vacklade på golvet där jag stod. Min hustrus ansikte och gestalt vaggade av och an för min tårade blick. Avlägsna klockor klingade oändligt svagt genom den nattliga morgonen. Råvar eller vargar ylade hungrigt inifrån skogen. Vålnader färdades med slädar längs vägen och genom mitt huvud. Jag hade en hemsk förnimmelse av att jag alltför sent nått fram till mitt hem och min hustru.

Forts. å sid. 34

Liv i snö, is och vatten

Vem kan en vinterdag tro att ett isigt, till synes dött fruset vatten, innehåller sprittande liv. Vinterfiskaren har övernattat i en skogsstuga, sovit under snöhöljd skog. Sedan ger han sig iväg till den frusna älven eller sjön för att fiska.

Det är kallt. Långkalsonger och ylle ingår i klädedräkten. För fiskaren får stå orörlig, kanske i flera timmar vid sitt vattenhål. Tålamod måste också ingå i vinterfiskarens själsliga bagage. Ofta är han väl också vad vi kallar friluftsvän — han trivs i vinterköl- den. Han är van vid uteliv och har en "obotlig tro" på att de stora fis-

karna ska hitta vägen just till den plats där han väntar på dem.

Tro inte att fiskaren alltid är en inbunden äldre man som försakar vanligt sällskapsliv för skogen och fisket.

Den unge mannen tillhör det yngre gardet sportfiskare av typen bandyspelare eller skidåkare. Här har han sitt stora nöje i vinterfiske. Och som vi ser har han inte väntat förgäves på de stora fiskarna. Så här bra går det väl inte alltid. Säkert finns många vinterfiskare, som får höra hur dumt det är att "stå och vänta på fiskarna och frysa fötterna av sig". Det är nog riktigt att de stora fiskarna inte är lättfångade och att risk finns för frusna tår. Den här bilden vittnar dock om fullständig framgång för den unge sportfiskaren — han blir säkert hyllad när han kommer hem med sin fångst!

Våra författare kan vara bistra jultomtar

Våra yrkesbokskrivare, dvs. författarna, som bollar med sina figurer i längre eller kortare manuskript, kan naturligtvis inte hoppa över julen. Tvärtom måste det väl vara tacksamt att ta med julhelgen i en bok, tycker man. Detta är så mera motiverat då den stora bokfloden infaller i och med veckorna strax före jul. Men nu är det som vi vet inte bara "julsböcker" i vedertagen mening man skriver. Julböckerna är en kategori för sig. Många menar väl också att "julsböckerna" är ingen riktig litteratur. De har något av stundens prägel, även om det finns julsböcker med anor i folkdjupet.

Nu ska vi emellertid titta på några tendenser om hur julen behandlas mitt i en vanlig bok eller hos en författare, som inte utgått från att skriva en julsbok i traditionell mening. Men julen kommer också till de människor han sysslar med. Och hur betar han sig då? Blir det plötsligt frid och fröjd på julafton hos författaren, trots att han inte skriver för den egentliga julsbokspubliken?

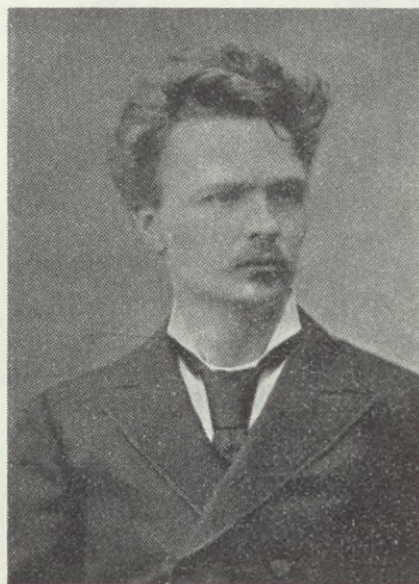
◇

Låt oss ta en av våra klassiker. De flesta av oss som läser böcker har väl läst August Strindbergs klassiska mästerverk "Hemsöborna". Och det är väl inte julen man tänker närmast på i samband med den boken. En mera genuin skildring av svensk sommar finns väl knappast, om vi nu för ögonblicket håller oss till årstidernas roll i boken — inte människornas. Nej, det är ingen "julsbok", säger vi. Men julen finns ändå där. Låt oss titta på hur Strindberg gör med sina figurer, då julaftonen stundar i hans bok. Blir allt plötsligt mysigt och varmt med rimfrost, stuguvärme, ljus och försonade människor?

◇

Ingalunda. Tvärtom verkar det som författaren drar ihop konfliktsituationen i boken just när det stundar till jul. Död och bitter fiendskap råder. Så här låter det:

— — — "På julaftonsmorgon var madam Carlsson död. Det var för Gusten som om navelsträngen först då bli-

August Strindberg kunde vara bister tomt, när julen kom i hans böcker.

vit avklippt; som om han blivit lössliten från moderslivet och blivit en självständig man. Sedan han lagt igen den gamlas ögon och fått psalmboken under hakan på henne, så att munnen inte skulle falla ner, tände han i Carlssons närvaro på ett ljus, tog fram petschaf-tet och lack och förseglade chiffonjén. De kuvade lidelserna vaknade; Carlsson gick fram och ställde sig för chiffonjén med ryggen. — Höllu, vad gör du för slag, pojke? menade han. — Jag är inte pojke numer, svarte Gusten, utan jag är bonn på Hemsö, och du är undantagsman. — Jo, de ska vi bli två om! tyckte Carlsson. Gusten tog ner en bössa från väggen, slog upp hanen, så att knallhatten syntes, trummade på kolven och röt för första gången i sitt liv:

— Ut! Annars knäpper jag dig!

— Hotar du?

— Ja, när inga vittnen finns! svarte Gusten, som tycktes ha haft samkväm med rättskarlar på sistone." — — —

◇

Det är minsann inte fråga om några fromma jultomtar med säck av klappar i den här skildringen. Strindberg avslöjar sig själv som en bister jultomte som låter sina småtomtar leka med lik och livsfarliga vapen. Han drar ihop konflikten i boken till själva julhelgen. Fortsättningen är minst sagt dyster: — — — "Juldagen föll in, grå, töcknig med snö igen. Att komma till kyrkan var lika omöjligt som att komma någon annan stans; och Carlsson läste därför en predikan i köket. Man kände, att man hade lik i huset, och någon julglädje kom ej till stånd. Maten var slarvigt lagad, ingenting färdigt i tid och alla voro missnöjda. Det låg något dovt i luften ute och inne, och som den gamla stod lik i stugan, vistades alla i köket. Det var alltså som en inkvartering, och när man inte åt eller drack, så sov man, en på en soffa, en på en säng; att ta fram kortleken eller dragklaveret föll ingen in." — — —

◇

Man får väl säga att Strindberg här på känt mästerligt sätt vänt upp och ned på hela julfröjden. Där frid, försoning och avspänning i traditionell mening råder hos människorna finns inte här. De lurpassar på varandra och det är inte långt efter en dramatisk utlösning av konflikten, en utlösning som dock inte resulterar i direkt handgrip-

Forts. å sid. 34

TÄVLINGSREGLER

Lösningarna måste vara Status redaktion, Postbox 3196, Stockholm 3, tillhanda senast den 10 jan. 1966. Tävlingsbrevens skall vara märkta med ordet "Julbildkryss".

Varje kuvert får endast innehålla en lösning. Glöm ej att tydligt ange namn och fullständig adress.

Fem priser utdelas enligt följande: första pris 50 kr, andra pris 25 kr, tredje pris 15 kr, fjärde pris 10 kr och femte pris 5 kr.

Lösning och pristagares namn meddelas i Status februarinummer 1966.

God Jul

G.P. GÖRS STON FÖR-SVAR OTYG I TARM KORUM LITEN LERGODS FLÄTT

5 KR KILOT

BIL-MÄRKE PROME-MORIA

SPE-FULL BRITT-DOMINION

UNDER ÅRET

DAN ANDERS SON LIG-GER I SKÅNE

LOCKAR GÅD-DA

HOP-PAR BARN VÄR ÅR MÅSK ROSEN

SKALL GE GLID BOKDEL

KANSKE I KAMMEN

SJÖ-FÅGEL LO-AVISA

TRÄCK-LA HOPEN

ANHÄL-LA OM DRILLAR

ER-FAREN

RELATE-RAS

ÅKA PÅ BAKEN

FINNS FÖR MUN-VÄRD

ISKIDA GÅR TILL NORD-SJÖN

OMVÄND SEXA FYLLES

FETT HAR MAN MILITÄR

SER EKO-NOM PÅ MJUK

TECKNAR-RUM GÅR ATT AVYTTRA

PÅ BÅT

SPAR-TRÄD

UNDER-KÄNT

MED-FÖDD LÅDA

SÄGS SKUG-GAN VARA

STORM

SER GAMEN GÄRNA

BÖRJAR LIVET MED

PÅ STICK-ASK

HUM-LEGÄR-DEN

AN-LAG

SLÅ

SON TILL ADAM

JULTÖS

AT-LANTO RIKS-TELEFON

FÄLLS IBLAND

KAN FAR-TYG

Julens bildkorsord

Namn: .....

Postadress: .....

Bostad: .....

■ SNÖLYKTOR . . .

Forts. från sid. 29

Jag kände hennes granskande blick — och sen hennes livsvarma händer mot min panna, mina kinder, mina egna händer. Beröringen kom mig att skälva som i frossa.

— Kall som en uppstoppad ugglagagd på is sen åtta långa år, konstaterade hon sakligt, med nästan opersonlig röst.

Därefter lämnade hon mig ensam på den väldiga golvytan som med hisnande avstånd bredde ut sig i alla riktningar. Som ljud från en förlorad vardagsvärld — rusande bort likt en Karlavagn dragen över Vintergatan av ett fyrspann svarta hästar — uppfattade jag hur hon satte tevatten på spisen och tog fram romflaskan ur skafferiet. Snölyktor lys-te vägledande här och var genom uni-versums köldflimrande mörker . . .

■ VÅRA FÖRFATTARE KAN . . .

Forts. från sid. 32

lig handling, men den morrande tystnaden hos "julfirarna" är dyster nog ändå.

Är nu Strindberg alltid så här motvalls till all "julaktighet"? Därom bör man naturligtvis yttra sig med största försiktighet, men vi kan gott titta på ytterligare en av hans klassiker, "Pål och Per", och "julaktigheten" i detta mästestycke:

— — — "Julnatten vilar bisterkall och dödstyst över huvudstaden, allt liv är som förfruset, så att själva vinden håller sig stilla och stjärnorna flämta som små eldar för att hålla livet uppe. En ensam nattvakt halvspringer på gatan för att icke frysa fötterna av sig, och det knakar i de gamla trähusen, när bjälkarna krypa ihop."

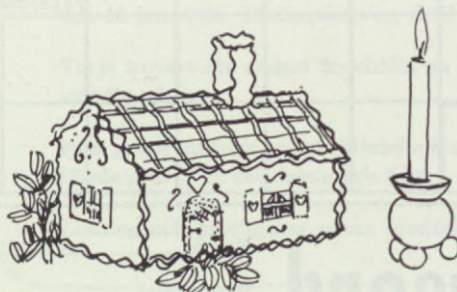
Ingen idyll precis — eller hur? Men julstämningen finns ändå i köpman Påls hus. Hör bara! — — — "Hon letar fram sina helgdagskläder, som hon lagt på en stol, och rustar sig i mörkret, så gott hon kan. Men när väntan blir för lång och mörkret besvärligt, tänder hon en hornlykta, förlitande på att väktarna skola vörda julfriden och icke göra något larm, och tassar nu omkring i de låga små rummen. Far sover ännu med

halva ögon, och lilla Sven är långt borta i drömmarnas land, fastän han ligger med huvudet på en trähäst och håller en fjäderboll i hand." . . . .

Nog är det ändå en fin julmorgonsstämning här, men flyttar vi oss ett stycke längre fram kärvar det till sig igen. Och för oss med vårt "julgranssinne" verkar Strindbergs funderingar kring granen en smula underliga. Så här lyder fortsättningen på Strindbergs beskrivning i köpman Påls hus: — — — "Julträdet med sina röda äpplen och spanska nötter kastar sin långa, raggiga skugga på allt och gör, att det ser hemskt ut i halvskymningen." — —

Den "hotfulla julgranen" får stå som slutvinjett för Strindbergs del. För omväxlings skull ska vi gå över till en författare som rör sig på ett mera underhållande plan än Strindberg, en som inte tillhör de stora i litteraturhistorien men som ändå på sina håll blivit läst i långt större utsträckning än vad som är normalt. Och den som inte känner författarens namn, J. R. Sundström, har ändå hört talas om hans skapelse, krumeluren Janne Wängman, som också gjort stor lycka på den vita duken. Ofta tycker man nog att författaren själv och Wängman rör sig alltför mycket i problemens ytskikt. Det är brännvin och gubbsnack för hela slanten. Wängman dansar omkring i problemens marginaler och även om fattigdomen lyser fram mellan raderna kan man inte rekommendera "Wängman" som bredvidläsningsbok för socialstuderande. Möjligen kan man ha boken som medicin för den som behöver lätta upp humöret från studiernas gravallvar och betygsjakt.

Finns det då inget socialt allvar hos Wängman? Och är hans livsvandring bara en monoton upprepning av jaktäventyr, tokroliga upptåg, flitig användning av alkohol och befriande sömn under den loppiga skinnfällan?

Vi ska titta lite närmare på hur julen tar sig ut i Wängmans trakter. I en av Wängmanböckerna finns en festlig berättelse om "Kapplöpning till julottan". Inledningen till berättelsen tilldrager sig i nämndemansgården:

— — — "Jon-Persson hade iklätt sig en av de bästa vadmalskostymerna och myste av välbehag över husets helgdagsstämning, som tog sig uttryck icke blott i det materiella utan även lyste fram i gårdsfolkets anletsdrag, som voro präglade av glädje och högtidlighet. Ja, till och med "gammelfar", fattighjonet Lundin, som annars nästan alltid var så bitter till sinnes, lät sitt ansikte lysas upp av leenden, som vittnade om att julfriden hade lyckats smyga sig in även i hans själ. Men han var ovan att le, vilket gjorde, att leendet blev något så obestämbar mellan glädje och sorg, att småbarnen trodde, att han grät, när de sågo tinningrynkorna fördjupa sig och det stora skägget darra, lyftas och liksom breda ut sig åt sidorna. — — —

Man förstår mer än väl att "fattighjonet Lundin" hade svårt att le på naturligt sätt, trots julhelgens glädje. Säkert var hans dagar under årets gång så pass bittra att man inte kunde suddas ut den saken i hans ansikte ens på julaftonen. Och naturligtvis skulle han då på klassiskt Wängmanmanér ha en "kask" för att släta ut ansiktsveckan, men en smula social sanning har författaren ändå gett oss om Lundins s. k. inre människa i fattigdomens jultid, och det bör vi tacka för.

Nu skriver vi emellertid julafton 1965 och snart kan vi skriva 1966. Den sociala verkligheten är åtskilligt anorlunda hos oss idag. Hemsöborna, Pål och Per och Janne Wängman hör inte till dagens verklighet. Visst och sant. Men människorna i vår tid är därför inte problemlösa. De "jular" så att säga från andra utgångspunkter. Och den som vill ge sig ut på egna strövtåg efter julschildringar i böckerna har bara att gå till bokhyllan och titta efter. Att se och jämföra olika författares sätt att behandla julen kan vara både spännande och lärorikt. För den här sammanfattningen är inte alls fullständig — den vill endast sporra till egen "forskning" hos mer eller mindre bistra jultomte-författare.

Sixten Hammarberg

God Jul och Gott Nytt år ☆
Önskas alla Status-läsare

RIKSFÖRBUNDET FÖR HJÄRT- OCH LUNGSJUKA

en organisation i folkhälsans tjänst

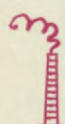
AKTIVITET I SAMVERKAN MED

Medicinsk sakkunskap
Socialvård - Arbetsvård
Arbetsmarknad och Näringsliv

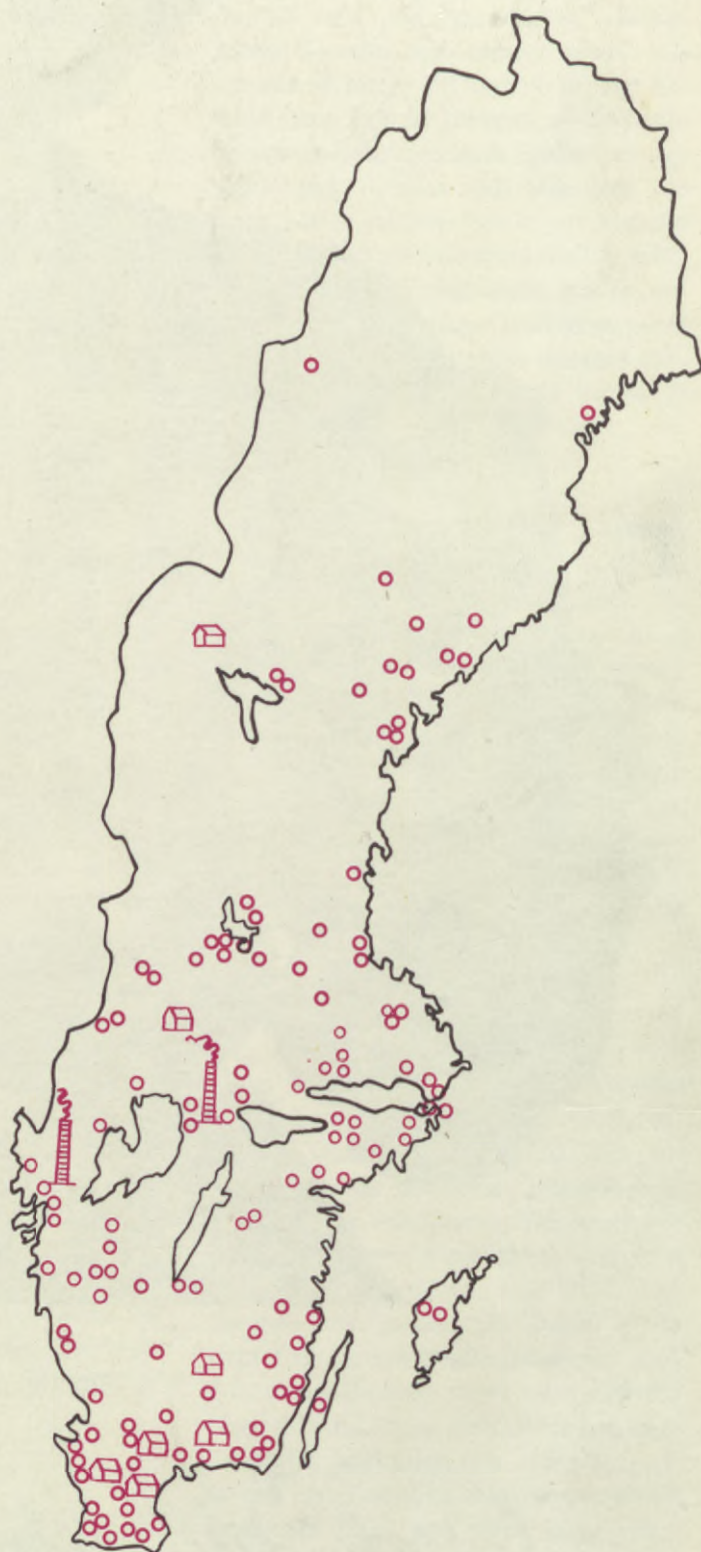
RIKSOMFATTANDE VERKSAMHET

 120 lokalföreningar med över 16.000 medlemmar

 7 egna konvalescenthem med 150 platser med en kapacitet av 40.000 vård dagar per år

 Skyddad sysselsättning och rehabilitering — ca 45 st. arbetsplatser — 52.000 arbetstimmar — 240.000 kr. arbetslöner/år

INFORMATION OCH UPPLYSNING
OM OCH FÖR ALLA
HJÄRT- OCH LUNGSJUKA

PRODUKTIV SOCIALVÅRD ÄR GOD SAMHÄLLSEKONOMI

Pris 3:—